

Újpesti

Helytörténeti
Értesítő

2019. március
XXVI. évfolyam 1. szám

Szemben, a középső tribün bal szélén, ott kell lennie valahol a nagyapámnak. Állandó helye volt ez, tréfásan azt mondogatta, hogy köré építették egykor a lelátót, s ha ez nem is volt igaz, az igen, hogy minden hétfvégén ott ült megszokott helyén, mellette a barátai, Kádas úr, a hentes, Puszciska, a trafikos és Stolniczky, a parkőr, akit a társaság még mindig alezredes úrnak szólított. Ott szurkoltak hétről hétre Szuszának, Zsengellérnek és a többieknek, ahogy én szurkoltam két nemzedéknivel később Göröcsnek, Benének és Töröcsiknek. Közben persze átépítették, igazították, szerelgették az újpesti pályát, de ez a tribün igazán sokáig tartotta magát,

terveztem is, hogy ha majd kiöregszem az állóhelyi keménymagból, ott fogok én is helyet magamnak, de aztán másképpen alakultak a dolgok. Akárhogy is, ha meglátom ezt a régi pályát, ezt a régi tribünt – most például ezen az ezerkilencszáznegyvenkilencben készült fotón, amikor éppen öt-egyre vertük a Szegedet –, az a vasárnap jut eszembe, egy évtizeddel később, amikor nagyapám először vitt ki engem is a meccsre. Vettünk egy pohár szotyolát a Baross utca sarkán, aztán masíroztunk, vígan, föl, a lelátóra: a helyünkre. Amikor felértünk, nagyapám megszorította a kezemet, és az alatt melegítő lilamezesekre mutatva csak annyit mondott: a mieink.

Egy életre szóló útmutatás volt ez nekem. □ *Jolsvai András*

Hetven évvel ezelőtti pillanatok...

Az Észak-Pestkörnyék című lap híreiből válogattunk

„Most foglalkoznak azzal a tervvel, hogy a városi fürdőt kibővítsék és ennek során bevezessék az iszapkezelést is. Erre nagy szükség van azért, hogy a rászoruló betegeknek ne kelljen emiatt a fővárosba Budára menniük. Mikor erről az örvendetes tényről számolunk be, nem mulaszthatjuk el hangot adni annak a többfelől elhangzott panasznak, hogy a városi fürdőben drága a fürdés. [...]” (1949. január 1.)

„Az Országos Szociálpolitikai Intézet átszervezésével kapcsolatban az ott elhelyezett könyvtárat felajánlották a városnak. Újpest város vezetősége örömmel ragadja meg az alkalmat és a legrövidebb időn belül megfelelő helyiséget rendez be városi könyvtár céljaira.” (január 1.)

„A Tervhivatal véglegesen jóváhagyta az OTI újpesti rendelőjének tervét és az építkezés, mely a tél folyamán már megkezdődött, teljes erővel megindul.” (január 29.)

„A Pannónia szőrmeárugyár most mutatta be írha- és panofix exportmintáit. A gyár az elmúlt évben 20 millióról 30 millió forintba emelte külföldi szállításait és ezzel tovább növelte a legtöbb valutát szerző vállalataink között elfoglalt kiváló helyét.” (február 19.)

„A városi kórház újjáépítése és fejlesztése során jelentős állomást jelent az új Röntgengép felállítása. Az új készülék szerelését most fejezték be. A gép 65.000 forintba került és ezzel a város áldozatkészsége folytán az ország egyik legmodernebb készülékéhez jutott a kórház.” (február 26.)

„Gyermekgondozónő-iskola indul az Újpesti Szociálpolitikai Intézetben. Egyéves csecsemővédőképző tanfolyam indul az Erkel utcai hatalmas épületben. A hallgatók az intézetben lakást és teljes ellátást kapnak és válogatott előadóktól kapják meg a hivatásukhoz szükséges elméleti alapokat. Az épületben csecsemőotthon is működik és így a gyakorlati ismeretek elsajátítására is tere nyílik annak a hetven fiatal, lelkes lánynak, aki ezt a szép foglalkozást választotta élethivatásul.” (április 23.)

„Új városrész épül a Szent László téren [...] Az építőmunkások kezenyomán kibontakozik a Szent László tér új képe. A féligkész háromemeletes épület augusztusra tizenhat kétszoba összkomfortos és harminckét egyszoba összkomfortos lakással, készen várja a dolgozókat. Két darab húszlakásos, háromemeletes, függőfolyosós; egy darab tízlakásos, beépített lépcsőházas és két darab huszonnégylakásos épület készül el az idén.” (április 23.)

„Csatornáznak, lakást építenek, köveznek Megyeren [...] A Némethi Ernő utcában most kezdik kijelölni a csatornák helyét, az Attila utcában pedig az ácsmunkálatok elvégzése után megkezdik a betonozást. Az Oncsa-telepen a város munkásai épp azon dolgoznak, hogy az egészségtelen szennygyűjtő gödröket az újonnan megépített csatornahálózatba bekössék [...]. Az Oncsa-telepi munkálatok elvégzése után azonnal hozzáfogunk az Attila, Pázmány, Nádor, Kinizsi és Madách utcák csatornázásához.” (május 1.)

„Megnyílt Újpest modern éjjeli bölcsődéje [...] Ragyogó tisztaság, kedvesen berendezett termék. A hófehér vaságyak rózsaszín és kék paplanokkal terítve. Piciny asztalok, székek, szekrények állanak a termekben. [...] Az óvodában 120, a napköziben 70 és az éjjeli bölcsődében 50 kisgyerek számára biztosított a népjóléti ügyosztály férőhelyet.” (május 21.)

„Bábszínpadot ajándékozott a szülői munkaközösség az Erzsébet utcai általános iskolának. A színpadhoz szükséges bábukat a nevelő testület tagjai kollektív munkával készítették el.” (május 21.)

„Nemrégén avatták a téglagyári napközi óvodát. Rövidesen teljesen elkészül az óvodához tartozó óvónői és dajka lakás, [...] de talán még ennél is fontosabb, a téglagyári házak lakóinak számára létfontosságú kérdés, a vízvezeték hálózat lefektetésének kérdése. [...] A Kálvin János utca és Fiumei út sarkáról vezetik ki a vizet a téglagyári házak közé. Az itt lakóknak nem kell többé a messzi közutakra járni vízért.” (június 11.)

(Összeállította: Szöllősy Marianne)

Az Újpesti Helytörténeti
Alapítvány lapja

Alapító szerkesztő:
KADLECOVITS GÉZA

A szerkesztőbizottság elnöke:
HIRMANN LÁSZLÓ

A szerkesztőbizottság
tisztelt elnöke:
DR. SIPOS LAJOS

A szerkesztőbizottság tagjai:
DR. HOLLÓSI ANTAL
DR. KÖRÖS ANDRÁS
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Szerkesztő:
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Munkatársak:
IVÁNYI JÁNOS
KRIZSÁN SÁNDOR
LŐRINCZ RÓBERT
SZÖLLŐSY MARIANNE

Számunk szerzői:
BUZNA FERENC *ny. mérnök*
DR. DERCE TAMÁS *jogász,*
történész
GALGÓCZY KÁROLY *közgazdász,*
statisztikus
HIRMANN LÁSZLÓ *tanár,*
gimnázium-igazgató
JOLSVAI ANDRÁS *író, szerkesztő*
KRIZSÁN SÁNDOR *gyűjteménykezelő*
MAJLÁTH MIKES LÁSZLÓ *újságíró*
DR. NYÁRS CSABA *ny. jogtanácsos*
ROJKÓ ANNAMÁRIA *újságíró,*
szerkesztő
SÉLLYEINÉ SOMOGYI ERZSÉBET
ny. gyermekvédelmi felügyelő
SZÖLLŐSY MARIANNE *helytörténeti-*
gyűjtemény-vezető
DR. UDVARVÖLGYI ZSOLT *törté-*
nész, szociológus, főiskolai docens
(AVKF, Vác)

Kiadja: Újpest Önkormányzata
Műszaki szerkesztő:
GELLÉRT KATALIN
Nyomdai kivitelezés:
SPÁCIUM BT.
Felelős vezető: KOÓS GÁBOR

Újpesti

Helytörténeti
Értesítő

2019. március
XXVI. évfolyam 1. szám

A Megyeri úti UTE-pálya 1949. IV. 30-án (részlet) (Forrás: Fortepan)

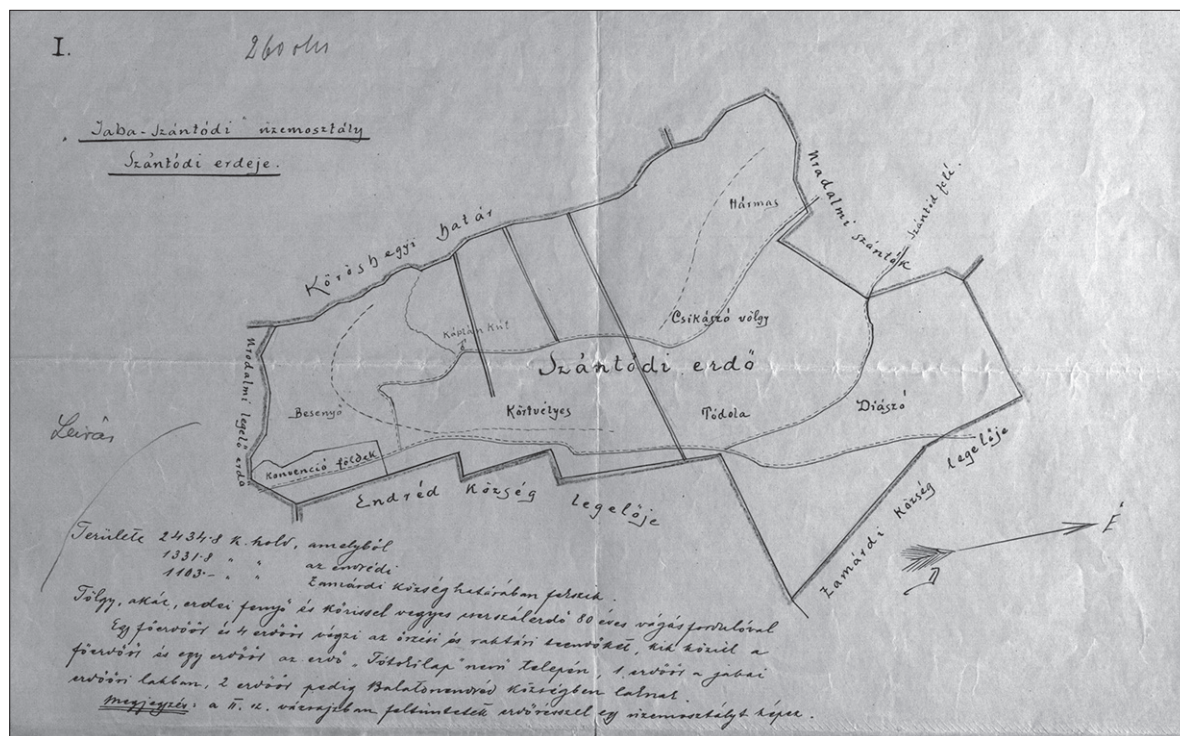
1	JOLSVAI ANDRÁS <i>Lelátó</i>
2	<i>Hetven évvel ezelőtti pillanatok...</i> Összeállította SZÖLLŐSY MARIANNE
Tanulmány	
4	DERCE TAMÁS <i>Adalékok Tanos Pál a tihanyi bencéseknel folytatott tevékenységéhez</i>
8	DR. UDVARVÖLGYI ZSOLT <i>Az újpesti ONCSA-telep nyomában, 5. rész</i>
Közlemények	
9	GALGÓCZY KÁROLY <i>Pest-Pilis-Solt-Kiskun megye monographiája (részlet)</i>
11	DR. NYÁRS CSABA <i>A feldunai hadtest átvonulása Újpesten 1849. január 4-5-én</i>
13	ROJKÓ ANNAMÁRIA <i>Prém Margit, az adományozó, 13. rész: „Boldogok, akiknek a szívök tiszta”</i>
17	MAJLÁTH MIKES LÁSZLÓ <i>Költözések Újpestről Újpestre</i>
19	BUZNA FERENC <i>Gyermekkorom Újpestje</i>
20	KRIZSÁN SÁNDOR <i>Újpesti úttörténet: A Vasút utcától a Görgey Artúr utcáig, 15. rész</i>
24	SÉLLYEINÉ SOMOGYI ERZSÉBET <i>Emlékezés a régi iskolára</i>
Híres újpestiek	
25	HIRMANN LÁSZLÓ <i>Görgey Artúr</i>
Interjú	
29	ROJKÓ ANNAMÁRIA <i>A skót iskola életre szóló alapokat adott</i>
32	Helytörténeti hírek

Adalékok Tanos Pál a tihanyi bencéseknel folytatott tevékenységéhez

dr. Ugró Gyula polgármester közvetlen tanácsadójaként ismét Újpest közéletének részesévé vált.

Ezen írás Tanos Pál életének Újpestre való 1886-os költözését közvetlenül megelőző néhány hónapjára terjed ki.¹ Azokra a hónapokra, amelyek eseményei következtében a költözés mellett döntött. Nem foglalkozunk Tanos Pál bírói működésével, amely egy későbbi írás tárgya, de az olvasó talán közelebb kerül Tanos újpesti bírói működésének, cselekedeteinek, magatartásának megértéséhez.

1 A Tanos Pál tevékenységéről szóló kutatásomban az 1885-ös esztendő¹t vizsgáltam a Pannonhalmi Apátsági Levéltár dokumentumai alapján. Kutatásomban nagy segítségemre volt Boros Zoltán, az Apátság levéltárosa, akinek önzetlen segítségéért ezúton szeretnék köszönetet mondani.

4

Tanos Pál 1843. január 31-én katolikus családban született a Veszprém vármegyei Gánton, ma azt mondanánk, értelmiségi szülők gyermekeként. Keresztlevele szerint apja, Tanos Ferenc foglalkozása lurdirector volt – ami tanítót jelent –, édesanyja Ampler Teréz pedig notarius, azaz valamilyen adminisztrátori státust töltött be.

Vaszary Kolos Ferenc főapát 1885 áprilisában került a Pannonhalmi Bencés Főapátság élére. Természetesen első feladatai között volt a négy fiókapátság gazdasági helyzetének felmérése.² A tihanyi apátság élén ekkor Simon Zsigmond állt, „az igazi szerzetesi erényekkel ékes, ám a gazdasági ügyekhez kevesebbet értő, jóindulatú, mulasztásokat is elnéző apát.”³ Tihany a négy fiókapátság között a legjelentősebb volt. Jóságkormányzóját, Benyák Ottó Pált 1885 elején jóságkormányzói tisztéből leváltották. A jóságkormányzó az adott apátság gazdasági életét irányította, a gazdatisztakat ellenőrizte, azok közvetlen előljárójaként számadásait – esetleges észrevételeivel együtt – a főapátsághoz továbbította.

Tanost 1868-ban, huszonöt évesen nevezték ki a Tihanyi Bencés Apátság főerdészének (egyes dokumentumok a főerdészt erdőmesternek nevezik), gazdatisztnak, a szántódpusztai ispánság erdőterületére. Az erdőmester feladata az erdő területének kezelése, az irtások bérlet útján való hasznosítása, az erdei eladásokról történő gondoskodás. A rábízott erdő területe meghaladta az 1300 hektárt,⁴ állapota egy 1865-ös felmérés szerint előregedett, ritka.⁵ Fizetése pénzbeli és természetbeni – közte szolgálati lakás – juttatásból állt, s tízévi szolgálat után nyugdíjra is jogosulttá vált. Közvetlen munkaköri felettese a tihanyi apátság jóságkormányzója volt; az alkalmazottak végső sorsáról, a főapát, Vaszary Kolos döntött.

Erdőmesteri ténykedéséről aránylag keveset tudunk. A hivatal betöltőjeként részese volt az állattartók és az erdőgazdálkodók

között, az állattartók erdei legeltetése miatt kialakult feszültségek kezelésének, hiszen a friss erdőtelepítvények néha a legeltetések áldozatává váltak. Közvetlen kapcsolatban állt az egyes apátsági erdőterületet bérlőkkel, s részt vett a napszámosok erdei terményekkel történő kifizetésének lebonyolításában. 1885 előtti tevékenységének részletes megismerése azonban további levéltári kutatást igényel.

A Pannonhalmi Főapátság Konventjének Központi Kormányulése, az 1885. augusztus 14-én felvett jegyzőkönyv szerint Vaszary Kolos főapát elnöksége mellett, a tihanyi apátság birtokállapotáról tárgyalt.⁶ „Ő Méltósága végre a tihanyi apátsági birtokok állapotáról tesz említést. Itt a gazdatisztok közül változtatást talál szükségesnek. A hibák oly természetűek, hogy ő a tihanyiak Konventjén egyszerűen az egyik eltávolítását ajánlotta: mivel azonban az apát úr ehhez nem járult [hozzá,] intézkedés még nem történt.” A jegyzőkönyv nevet nem említ, pusztán jelzi, valami nincs rendben a tihanyi apátság egyik gazdatisztje körül, de a későbbi történetek tükrében kétségtelen, hogy Tanos Pálra vonatkozott a javaslat. Vaszary Kolosnak ekkor már határozott véleménye volt, „Miután Ő Méltósága ez ügyben is szíves volt felvilágosító előterjesztéseket tenni [...]” az ülés azzal zá-

Vaszary Kolos főapát, később bíboros, hercegprímás

² 1891-től esztergomi érsek, hercegprímás.

³ Fülöp Éva Mária: Szántódpuszta kapitalizmus kori agrártörténete 1848–1945. 1984. (továbbiakban: FÉM) 31. o.

⁴ FÉM. 11. o.

⁵ Kopeczky Vidor jóságkormányzó memoranduma a Tihanyi Apátság állapotáról. FÉM: 30. o.

⁶ Pannonhalmi Főapátsági Levéltár (a továbbiakban: PFL) Pannonhalmi Konventülési jegyzőkönyvek 1870–1892 (a továbbiakban: PFL KJ.) 266. o.

rult, hogy e kérdés megoldásában a főapát „a tihanyi apát úrral egyeztetve óhajt eljárni”⁷.

Az egyeztetés eredményesnek bizonyult. Majd’ egy hónap múlva, szeptember elején, Simon Zsigmond tihanyi apát arról értesítette levelében Vaszary Kolost, miszerint „beleegyezését nyilvánítja, hogy Tanos Pál tihanyi erdőmester, Almásy és Tóth Bálint apátsági kezelő tisztek áthelyeztessenek a főapátság más birtokaira”⁸. Simon Zsigmond beleegyezését elősegítette Hoffman Zénó főapátsági erdőmester – aki a fiók apátsági erdőmesterek, erdészek felett állt rangban –, a főapát megbízása alapján, a tihanyi apátság erdészeti viszonyairól készített jelentése. E jelentést, valamint az év elején kinevezett tihanyi jószágkormányzó, Bors Mihály Pál, Tanos Pálról szerzett tapasztalatait összegzi a szeptember 17-én kelt, s a főapáthoz címzett levél.

A vizsgálat tapasztalatai alapvetően megváltoztatták Tanos helyzetét. Ekkor már szó sincs arról, hogy más apátságához helyezik át. Bors, Hoffman erdőmesterrel bejárta a Tanosra bízott erdőterületet, átvizsgálta egy évi számadást és pénztári naplóját. „[...] ma már megjelent nálam Tanos, megtudni, mi fog vele történni. Majd meg fogja tudni egy pár hét múlva, ma még én sem tudom, volt válaszom. Erre izgatottan kijelentette, hogy a vidéken azt beszélnek, hogy a sztmártoni⁹ uradalomba fog áthelyeztetni, ő pedig nem megy, van fegyvere, mellyel jelen állásában meg fogja tudni magát védeni. [...] előhúzott a zsebéből egy iratot ő fogalmazta, s Ottó sajátkezűleg leírva átadta neki.”¹⁰ Ottó, azaz Benyák Ottó, Bors Mihály előtt volt a tihanyi apátság jószágkormányzója, pár hónappal korábban váltottak le, vélhetően többek között ezen ügy miatt, majd Komárom–Füss¹¹ községbe helyezték lelkésznek. (Bors Mihály, a Tanos ügy záróakkordjaként a főapáthoz írt levelében többek között lesújtó véleményt fogalmaz meg a tihanyi apátság gazdasági állapotáról, az ügyek kezeléséről.)¹²

A levélben említett „fegyver” a következő nyilatkozat volt: „Tanos Pál apátsági főerdész az uradalomtól bírt földbérletéről 1885. ik év végétől és az 1884. évi vágás területéről más 1885. év elejétől fogva minden kárpótlás nélkül az uraság javára lemondván: az elfogadtatott, s ő az apátságnál elfoglal mostani állásában, hatáskörében s javadal-mazásában megerősítették akként, hogy abból csak jogérvényes bírói ítélet alapján lehet esetleg elmozdítható. Szántód, 1884. decz. 26, a főapát úr megbízásából Benyák Ottó s.k. jkormányzó”.¹³

Mi is volt Tanos Pál bűne? Fent említettük, hogy a gazdatisztek jövedelme részben természetbeni szolgáltatások voltak. A vizsgálat megállapította, hogy az apátság Tanosnak 502 forint 59 krajcárral tartozik, szeptember 3-i zárással, ami a megszűnő földbérleti díjából visszajáró összeget jelentette. Hol van tehát a „bűn”?

A jószágkormányzó jelentéséhez csatolt egy nyilatkozatot is. Az okiratban Wiener Jakab és Weisz Antal¹⁴ arról nyilatkozik, hogy részükre Tanos, apátsági tulajdonban lévő különböző földeket sajátjaként részükre bérbe adta, változó időtartamra, váltózó összegért, előre fizetendő nagyobb összegért, s ezt a tényt 1885. március 24-én aláírásukkal igazolták.¹⁵

Tanos saját eljárását jogosnak tarthatta, hiszen az apátság pénzzel tartozott neki, de erkölcsileg is jogosnak vélhette, hiszen, ahogy Bors Mihálynak mondta: „[...] apa vagyok, 7 gyermek atyja, s egy szerencsétlen sánta nő férje, álláshoz jutni azonban már nem oly könnyű, magam s családom jövőjét némileg biztosítani óhajtom”¹⁶. Ugyanakkor azt is tudta, hogy átlépett egy határt, s további maradása az apátságban nem lehetséges. A Benyák-féle nyilatkozatot felmutatva közölte, hogy „[...] tisztességes nyugdíj, vagy tisztességes végkielégítés mellett állásomról lemondani kész vagyok.”¹⁷

A jószágkormányzó levelében egyértelmű ítéletet ír Tanosról, és ha halványan is, de felveti a tihanyi apát felelősségét is. „[...] bírói

7 Uo.

8 PFL Főapáti Levéltár (a továbbiakban: FL) központi jószágkormányulás 1885. szept. 9.

9 Azaz a Főapátságához, Pannonhalmára.

10 PFL FL iktatott iratai 1885. szept. 17.

11 Felvidéki település, ma Szlovákiához tartozik.

12 PFL FL. Iktatott iratai 1885. okt. 19.

13 Melléklete a szept. 17-i levélnek.

14 A Weisz testvérek az 1860-as évektől voltak földbérleti az apátságnak, s szavuknak nyilván súlya volt. FEM 90. sz. lábjegyzet.

15 Második melléklete a szept. 17-i levélnek.

16 Lásd 10. számú lábjegyzetet

17 Uo.

úton is kimozdítható Tanos. Két bérlőnek írásbeli nyilatkozata [...] Tanost egyenesen hűtlennek, csalónak declasálja. [...] nem fog a peres úton egy szenvedélyes ember részéről sok piszok színre kerülni? Tanos [...] a kezdetektől fogva [...] mindenben önkényileg járt el, nem kezelője, de intézkedő ura volt az erdőnek, s az apát úr nem mert neki szólni – ő tudja miért. [...] Tanos egy garast sem érdemel, más --- uradalomból egyszerűen kidobnák [...] körütekintőeknek kell lennünk, főleg ha két rendtársról, kinek egyike még hozzá apát, csak nagy mérvű kompromittálásáról lenne szó. [...] Én nem félek a bírói úttól sem, de [...] végkielégítéssel egyszer mindenkorra megszabadulhat az apátság ez átkos s káros állapotól.”¹⁸

Négy nap múlva, szeptember 21-én, a tihanyi jószágkormányzó, aki a főapáthoz írt leveleit bencés szerzetesként „kézcsókoló Mihály” aláírással zárta, újabb vádakat fogalmaz meg Tanossal, illetve elődjével, Benyák Ottó jószágkormányzóval szemben: „[...] az apát úr [...] főerdésznek fogadta 100 fr fizetéssel, s gazdatiszti repesstallummal,¹⁹ mikor és ki emelte fel fizetését? [...] Jelen fizetése nagyobb, mint a főapátsági erdőmesterré, nem számítva az 5%-t melyet önkényileg minden féle erdészeti termény után kivetett. [...] Sem az erdőkezeléshez, sem a rendes számvitelhez nem ért – az apátság erdei állományát úgy tekintette, mint sajátját. [...] Óriási erdőterületeket míveltetett felesen. [...] Az ilyen ember kíméletet nem érdemel. A bírói úttól félttem az apát úrra való tekintettel, de miután Ő nem fél, mi sem tartóztathatja vissza Méltóságos Uramat, ha esetleg erre kerül sor.”²⁰

Egy hét múlva a központi kormányülésen Tanos nyugdíjazásáról döntöttek. Nyugdíja összegét 408 ft-ban állapították meg, szolgálati lakását, mely Endréden²¹ volt, 1886. január elsejéig használhatta. Tanos ezt azonban nem kívánta elfogadni, békés távozása fejében 500 ft nyugdíjat, 500 ft végkielégítést kért, hivatalában január 1-ig, lakásában március végéig kívánt maradni.²²

Az ügyet Vaszary Kolos 1885. október 10-i, a tihanyi jószágkormányzóhoz, Bors Mihályhoz intézett levele zárta le. Rendelkezése szerint Tanos Pált évi 408 ft-tal nyugdíjazták, lakásában március végéig maradhatott,²³ végkielégítésének kérdésében a döntést a tihanyi apát szabad elhatározására bízta. Tanos hivatali működését azonnali hatállyal megtiltotta, hatáskörét megszüntette, s elrendelte, hogy „Tanos Páltól semmiféle az erdészeti hatáskörbe vágó utasítást, vagy rendeletet elfogadni nem merészellenek, s őt az erdőbe többé be ne bocsássák”. Amennyiben hivatalát nem teszi le azonnal, karhatalommal eltávolítandó, továbbá „[...] visszaveszem a nyugdíjaztatására vonatkozó decretumot, s egyszerűen elbocsájtom.”²⁴ Az ügy tanulságaként²⁵ pedig felhívta a tihanyi apátot, hogy a jövőben mindazokat, akik utasításainak nem akarnak, vagy nem mernek engedelmeskedni, azonnal bocsássa el. Ezzel Tanos Pál pannonthalmi szereplése véget ért.

Tanos vitalitását mi sem bizonyítja jobban, mint hogy újpesti letelepedését követő második évben már ismert közszereplő Újpesten. A helyi újságban vezércikkeket ír, s újabb egy év elteltével Újpest bírójának választották meg, két ízben is (1889–1891, 1892–1896). Bírói működéséről, amely ép olyan változatos és eseménydús volt, mint egész élete, egy későbbi írásban szándékozunk beszámolni. □

A Szent Kristóf kápolna Szántódpusztán

Kolos részére.

²³ Indokként azt hozták fel, hogy Tanos Budapestre kívánt költözni, ahol „a lakás változás februárban szokott történni.”

²⁴ PFL FL iktatott iratai.

²⁵ További tanulságként Vaszary megszüntette a gazdatisztek földjárandóságát, valamint a különböző termények után járó százalékot.

¹⁸ Uo.

¹⁹ Változó egyéb juttatások.

²⁰ PFL FL iktatott iratai 1885. szept. 21.

²¹ Ma Balatonendréd.

²² PFL FL iktatott iratai 1885. okt. 5. Bors Mihály levele Vaszary

Az újpesti ONCSA-telep nyomában 5. rész

1942. március 12-én, az ONCSA Országos Szociális Felügyelőségének ügyvezető igazgatója levélben tudatta Újpest vezetőjével, hogy: „49.615/1941 és 49.616/1941 szám alatt hoztam intézett felterjesztésére értesítem, hogy dr. Gyulay Elemér és dr. Vízny András szociális gondozók alkalmazását, miután szolgálattételre nem jelentkeztek, hatálytalanítottam”.

Vajon miért nem jelentkeztek az urak a polgármesternél erre a csábító munkakörre? Időközben „lebeszéltek” őket a megjelenésről? Ne felejtsük, az ONCSA a negyvenes évek egyfajta szociálpolitikai „pilot projektje” is volt az országnak. Korábban nem látott volumenű büdzsével, épkezléb tervekkel próbált segíteni a legszegényebbekben. Ebbe az új ügyintéző-hivatali vérkeringésbe bekerülni nem lehetett egyszerű. De lehet, hogy időközben találtak más munkalehetőséget maguknak és nem éltek az újpesti lehetőséggel.

*

Végezetül az Országos Szociális Felügyelőség ügyvezető elnökének nevében – a szociális felügyelő által aláírva – küldött, az Országos Népi és Családvédelmi Alap háziipari tevékenysége tárgyában írott 1941. július hó 28-án kelt levelet idézem fel: „Alispán Úrnak, Polgármester Úrnak, Székhelyén

Az 1940: XXIII. t. c. a leginkább támogatásra szoruló néprétegek felemelését elsősorban gazdasági eszközökkel óhajtja előmozdítani. A gazdasági megsegítés eszközei között szerepel a háziipar. Ennek alapján az egyes törvényhatóságok szociális munkatervében és költségvetésében jelentős helyet foglal el a háziipari termelés előmozdítása, részben a meglevő háziipar fejlesztése, részben új háziipari termelési ágak meghonosítása útján; a már megalakult közjóléti szövetkezetek viszont saját hatáskörükben szervezik meg a háziipari tevékenységet és új telepek létesíté-

sével mind több és több támogatásra szoruló nincstelen részére igyekeznek biztosítani megfelelő és állandó kereseti lehetőséget.

A háziipar nemcsak a belföldi piac részére dolgozik, hanem jelentős mértékben kivitelre is. Az 1940. évben a magyar háziipar a háborús nehézségek ellenére is 5,650,000 pengő értékű árút szállított külföldre. Fontos érdek tehát, hogy a szociális jellegű háziipari termelés figyelembe vegye a kormányzat gazdaságpolitikai célkitűzéseit, ne veszélyeztesse a már meglevő értékesítési lehetőségeket és igazodjék a termelési tényezők lehetőségeihez. Az egyes törvényhatóságok által egymástól teljesen függetlenül, az illetékes kormányzati tényezők hozzájárulása és szakértők bekapcsolása nélkül megindított háziipari termelés veszélyezteti a termelés és értékesítés meglevő lehetőségeit, sokszor felesleges és káros versenyt idéz elő egyes háziipari ágakban, ami árrombolásra és a piacok elvesztésére vezet. Másrészről pedig a Népi és Családvédelmi Alap támogatásával megindított háziipari termékei az értékesítési lehetőségek előre való biztosítása nélkül feleslegesen nyomják a piacot, szaporíthatják az eladhatatlan készleteket, és a kitanított, beszervezett munkások keresetét csupán ideig-óráig biztosítják. Ezért szükségesnek láttam, hogy az Országos Szociális Felügyelőség keretében Radnóti István szociális felügyelőt az Országos Népi és Családvédelmi Alap keretében megindított háziipari tevékenység központi irányításával és ellenőrzésével bízzam meg, hogy Országos Szociális Felügyelőség ez irányú tevékenységét összhangba hozzam a m. kir. Iparügyi Miniszter Úr legfelsőbb kormányzati tevékenységével, egyúttal gondoskodjam arról, hogy törvényhatóságok és közjóléti szövetkezetek háziipari tevékenységének előmozdítására tanácsadás és útmutatás, valamint a kereskedelmi kapcsolatok kiépítése, ügyletek létrehozása és az értékesítés megszervezése terén megfelelő szerv álljon rendelkezésre. [...]”

(Folytatjuk...)

Pest-Pilis-Solt-Kiskun megye monographiája (részlet*)

Újpest, nagy községkép szervezett, most már népes város, Pesten fölül egy mf. [mér-föld], a Duna partján. Telephelye részint a rákos-palotai községi, részint a káposztásmegyeri pusztai határból van kiszakítva. Az 1838-dik évi nagy árvíz után, mely Pestet nagyon megrongálta, osztott itt ki gróf Károlyi István néhány házhelyet, örök bérlet mellett, a királyi kisebb jogot, vagyis a korcsmáltathatás jogát is velük adván. E telep 1844-ben még csak néhány házból állott; asztalosok, más mesteremberek lakták; s a Pestről Vác felé s onnan fel a bányavárosokba menő országút szelvéen át, egypár korcsmáros, mészáros is települt meg, s fogadó is keletkezett rajta. Később a káposztásmegyeri homokpartok a telep közvetlen közelében szőlőknek osztatván ki, ott a főváros lakosai közül többen nyári lakokat építettek. Majd némely gyárvállalat, bőr- és olajgyár is telepedett itt meg. Így szaporodott s terjedt apránként eleintén igen lassan a telep. Most a Dunától egész Rákospalotáig, egy negyed mérföldnél nagyobb szélességben terjed. E nagy kiterjedés az 1867-től 1873-ig tartott emelkedő, s különösen az iparra forgalmas idő eredménye. Ennek csökkenése óta itt is pangás, sőt visszaesés állott be. De a meglevő eredmény még mind nagyszerű, s csak az ok-szerű helyes vezetés ne hiányozzék, a község virágzásnak néz elé.

A község teleptervezete rendszeres. Utcai, kevés kivétellel, szabályosak. A legszélesebb 13, a legkeskenyebb 5 öl, legtöbb 7-8 öl széles. Van két nagy tere, a melyek egyikén a r. kat. [katolikus] templom van épen most épülőben; az ettől megmaradt 5 holdnyi terület pedig országos és hetivásárok tartására szolgál. A másik tér 3 hold, még semmi különös rendeltetésre nincs felhasználva. A házak eleje, az út és járda között nagy részben akácfákkal kiültetett. Van összesen 1040 ház. A csinos és

szabályos építkezésre az előljáró testület kebeléből kiküldött szépítő bizottság ügyel fel. Csak zsindey, cserép és pléhtetőre szabad építkezni; szalma s nádtetőre egyáltalában nem. Lakosszám: 11,759. Ebből 8497 r. kat., 548 ágost., 685 református, 2015 zsidó, 14 görögkeleti óhitű. A r. katolikusok 1870-ig leányegyházkép Főthoz tartoztak; egyházuk ekkor curatiává [ellátottá], 1874-ben pedig anyaegyházzá emeltetett. Templomuk még épülőfélben van; van egy a Sz.-Kereszt felmagasztaltatására szentelt kápolnájuk is. Az ágostaiaknak szintén van már, még egészen ki nem épült templomuk, leányegyházkép Pesthez, a reformátusok segédlelkésszel, ki egyszersmind tanító, ellátott leányegyháza R.-palotához tartozik. A zsidóknak szintén van rabbijuk és zsinagógájuk. A ki- és beköltözés mostanában igen mozgalmas. 1875-ben mintegy 150 család költözött el 600 taggal, s 130 költözött be, 540 taggal. A nép nyelve német, magyar és tót.

Határa a községnek nincs, az egész csak addig terjed, a meddig a házak építvék; mert az uradalom által csak házhelyek osztatnak s azok csak akkor csatoltatnak a községhez, ha már elkeltek. A talaj egészen homok és sík, csak egy helyen van emelkedetebb domb. De ide van csatolva, a háztelkek közvetlen szomszédjában a káposztás-megyeri pusztán István-hegy név alatt levő szőlőtelep is. Ez két emelkedett homok dombon mintegy 360 holdat

A megyeri csárdához a 19. században szállásépület és istálló is tartozott

tesz. Szőlővel, gyümölcsösökkel s nyári lakokkal van beépítve s többnyire pestiek birtokában van; a kik a nemes gyümölcs, és szőlőtenyésztésre sok kedvtelési gondot fordítanak. Ezen szőlőkre nézve a dézsmaváltság 1873-ban létesített. Van a hegyen 214 leginkább r. kat. lakos, iskolával és Sz.-István ap. [apostoli] király tiszteletére szentelt kápolnával, hová Sz.-István napkor búcsújárások is történnek, a mikor a pesti zárdából kiküldött sz. Ferenc-rendi szerzetes szokta itt végezni az istentiszteletet. Különben, a hely leányegyházkép az újpesti r. kat. anyaegyházhoz tartozik.

Újpest népessége túlnyomólag az iparos, kereskedő, s e két ágat segítő munkásszáltyhoz tartozik. Van mintegy 400 önálló iparos, legtöbb aránylag bútorasztalos és kalapos, de egyéb mindenféle iparos is van egészen nagyvárosias változatossággal és berendezettséggel. Van több különféle gyár. Legnagyobb Stern Ignác szeszgyára, nagy göboly és sertéshizlalással. Ebben rendszeren 150 munkás van alkalmazva, s mintegy 1000 ökör, s 2-3000 sertés húzik folytonosan. 1860-ban keletkezett, s mostani terjedtségére 1868 tájon fejlett. Van továbbá több bőrgyár, a melyek közül Wolfner testvéreké legnagyobb, azután több gyufagyár, egy hajógyár, három vattagyár, egy szeszfinomító, a mely azonban 1871 óta szünetel, miután az ezt alapított részvénytársaság csőd alá jutott. Volt egy gyertyagyár is, mely azonban szintén 1871 óta szünetel. 1873-ban keletkezett egy légszeszgyár. Különben a gyárak és iparvállalatok itt az idők változása szerint egyre keletkeznek és szűnnek. A város alatt levő pestvárosi Dunasziget téli gőzhajó-

Az újpesti községháza az egykori József és az Attila utca sarkán

kikötővé van alakítva. Különféle önálló kereskedő 250-300 körül, köztük sok rőfös, fűszer, liszt stb. kereskedés; de legjelentékenyebbnek mégis a bőr és épületfa kereskedés mondható. Van postahivatal, két gyógyszertár, takarékpénztár, több iparos részvénytársaság, különféle jótékony egyesület, ezek közt egy nőegylet, mely Fröbel-kertet létesített és tart fenn. A társadalmi élet egészen nagyvárosias. A főutca imitt-amott rosszul kövezettek s éjjeli lámpákkal világíttatnak. A fővárossal a közlekedést lóvonatú vasút és helyi gőzösök közvetítik. R.-palotáról szintén lóvonatú vasúti egybeköttetés. Különben az osztrák állampálya r.-palotai állomása a Duna-parti részről is alig egy kis félmér föld s ott távirda is van. Néhány bérkocsi is áll a Duna-parti részen rendelkezésre. [...]

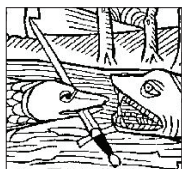
Újpest iparosai és gyárosai készítményeiket leginkább Pesten árusítják el, sőt ezek közül sokan egyenesen pesti vállalkozók részére dolgoznak: de a vidék népessége is kezd már szükséglete kielégítése tekintetéből ide szokni. [...] Az első vásár 1874. okt. 15-én tartatott.

A házak és háztelkek adás-vevése mostanában igen gyakori, még végrehajtás útján is sok az eladó. A neki élénkült időben sokan szerettek építkezési célból telket, végre is hajtották, vagy megkezdték, talán kölcsönpenzzel az építkezést. Most a bekövetkezett pénztelen rossz idő sokféle szorultságot és nagy pénzzavart idézett elő. Nagyon terhes e községben ez idő szerint az a viszony, hogy a nagy városi fejlődés szerint, sok a község közigazgatási és rendőrségi múlthatatlan költsége, a községi jövedelemforrás pedig aránylag silány bevételű és kevés: annál fogva magas községi póttadóval kell a szükségletet pótolni.

Az 1868. júl. 19-én eltűnt Beniczky Lajos honvéd ezredes és az országos honvédegylet központi bizottsága elnökének feltalált tetemei 1868. okt. 4-én az itteni sírkertbe temették el s Nagy Jenő honvéd ezredes szintén itt alussza örök álmait. [...] □

*Galgóczy Károly: Pest-Pilis-Solt-Kiskun megye monographiája. 3. kötet. A megye részletes leírása. Pest megye közönsége, Bp., 1877. Az írást helyenként mai helyesírással közöljük.

A feldunai hadtest átvonulása Újpesten, 1849. január 4-5-én

1848. december közepén a császári csapatok jól előkészített, általános támadást indítottak azzal a céllal, hogy a honvédség erőit rövid időn belül megsemmisítsék. Csapatunk egységes terv hiányában, kisebb-nagyobb ütközetekben sorra vereséget szenvedtek. Az 1848. december 30-i móri vereség hatására az Országgyűlés december 31-én – Kossuth javaslatára – két határozatot hozott: Az Országgyűlés, az Országos Honvédelmi Bizottmánnyal együtt Debrecenbe teszi át székhelyét, és békeküldöttséget küld Windisch-Grätz tábornokhoz.

Ugyanezen a napon Kossuth, a bizottmány elnökeként több, egymásnak is ellentmondó utasítást küldött Görgei tábornok* részére. Ezek egyikében arra utasította, hogy Pest-Buda térségében próbálja megverni az ellenséget, vereség esetén pedig a sereg a lehető legkisebb veszteség mellett, Buda polgárainak, házainak kímélésével keljen át a Duna bal partjára.

Görgei tábornok azonnal átlátta, hogy a levélben foglalt feltételeket nem tudja teljesíteni. A rendelkezésére álló katonai erők nem tették lehetővé, hogy a siker reményében döntő ütközetbe bocsátkozzon. A feldunai hadtest 28 000 főt számláló erői ugyanis a megvívott ütközetek, a visszavonulás során elszenvedett veszteségek, valamint Lipótvár és Komárom megerősítésére hátrahagyott erősítések miatt 13 000 főre csökkent. Vereség esetén pedig sem a budai polgárok, sem a házaik megkímélésére nem lett volna lehetősége, mindemellett a még befejezetlen Lánchíd sem volt alkalmas arra, hogy az üldözött honvédek azon szervezeten át tudjanak kelni.

A fentiek tisztázása érdekében Görgei tábornok 1849. január 2-án Pestre ment, ahol meglepetésére sem Kossuth Lajost, sem a kormány tagjait nem találta.

Vetter Antal vezérkari főnök és Csányi László főkormánybiztos – akit Kossuth távozása előtt teljhatalommal ruházott fel – Görgei javaslatára haditanácsot hívtak össze, ahol

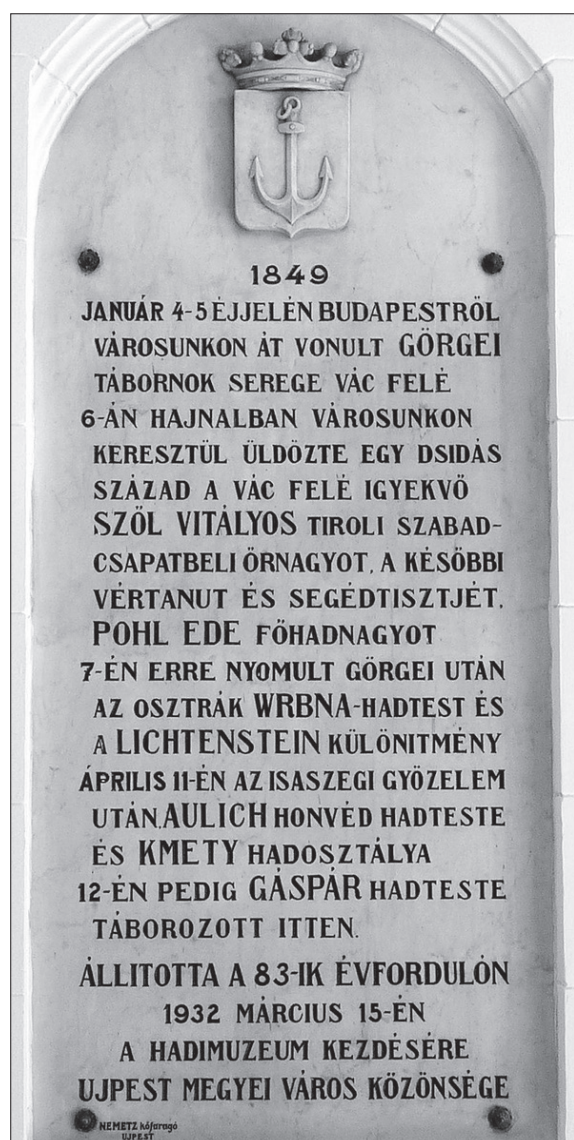

A téli hadjárat a Dunántúlon, 1848. november – 1849. január. Görgei serege január 4-5-én, Pest felől Vácra tartva baladt át Újpesten (Forrás: Hermann Róbert: 1848-1849 – A szabadságharc hadtörténete)

Vetter és Klapka terjesztették elő a december 31-én, a móri vereség után a minisztérium által kidolgozott haditervet.

Görgei tábornok arra a kérdésére várt választ, hogy vállaljon-e ütközetet, vagy mentse seregét a további hadműveletekhez. Az ismertett haditerv egyértelmű választ adott Görgei kérdésére. E szerint Pest-Budát harc nélkül fel kell adni, és meg kell kezdeni a honvédség erőinek a Felső- és a Közép-Tiszánál való összpontosítását. Meg kell védeni a magyar kézen lévő erősségeket, Komáromot, Péterváradot, Eszéket és Lipótvárt.

A haditanács a Görgei által javasolt módosításokat komoly viták után elfogadta.

Az 1849 januári hadi események emlékét 1932 óta tábla őrzi az újpesti városházán

A javaslat szerint a feldunai hadtest, a Lánchídon történő átkelést követően Pesten és Vácon átvonulva Lipótvár felmentésére, és a bányavárosok védelmére vonul fel. Ugyanakkor a hadtest fontos feladata volt, hogy egy Bécs elleni támadás színlelésével vonja el az ellenség főerőit a Debrecen elleni támadástól.

A terv szerint Görgei csak 1849. január 6-án kezdhetne volna meg elvonulását Pest-Budáról, de egy Tétény térségében kibontakozó, és sikert ígérő ütközet közben – utólag megalapozatlannak bizonyuló, Vetter tábornoktól érkező üzenet, amely szerint a császári erők a befagyott Dunán Erd térségében átkeltek a folyó bal partjára –, megváltoztatta a tábornok elhatározását. A fentiek miatt Görgei még január 3-án visszavonta csapatait, és még aznap átkelt Pestre. Itt az elszállásolási nehézségek, valamint a tisztikar jelentős bomlása miatt január 4-én sietve elhagyta Pestet, és a külső-váci út és Újpest érintésével Vácra távozott. Vetter tábornok Görgei gyors hadmozdulatát erősen kifogásolta, de a haditerv elérte célját és a történetek Görgei döntését igazolták.

A kétnapi sietség elegendő volt arra, hogy feldunai hadtestet üldöző császári csapatok ne tudják Görgeit megelőzve elérni a bányavárosokat, amivel megakadályozhatták volna a hadtestnek a főerőkkel történő egyesülését.

Görgei színlelt Bécs elleni, valamint Lipótvár felmentését célzó hadmozdulatai Windisch-Grätz tábornokot eredeti tervének, Debrecen megtámadásának megváltoztatására készítette és erőit Bécs védelme érdekében hosszú ideig Pest-Buda térségében állomásoztatta.

Görgei Artúr tábornok 1849. január 5-től február 5-ig tartó téli hadjárata a szabadságharc egyik legfényesebb fejezete. A Szkalka-hegy alatti bányajáraton, a Stureci-hágón történő átkelés és a február 5-i branyiszkói ütközet lehetővé tették, hogy egy, immár harcedzett, kellő tapasztalattal rendelkező hadtest csatlakozzon a főerökhöz, amelyek készen álltak arra, hogy a siker reményében, döntő ütközetben mérjék össze erőiket a császári főerőkkel. □

*Görgey Artúr 1848 márciusa után y helyett i-vel írta a nevét.

Prém Margit, az adományozó, 13. rész „Boldogok, akiknek a szívök tiszta”

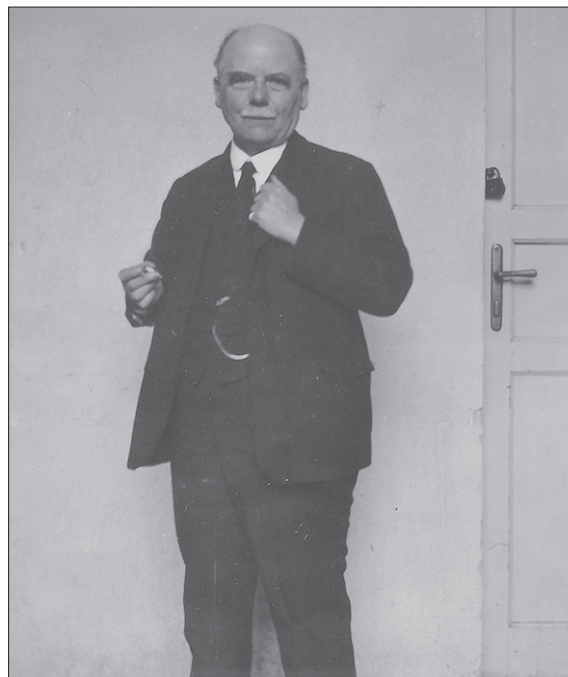

1944 tavaszán, a német megszállás másnapján a Skót Misszió Vörösmarty utcai iskolája bezárt. A tanév hirtelen félbeszakadt, bizonyítványt sem osztottak. Jane Haininget, az internátus vezetőjét április 25-én elvitte a Gestapo. Előbb a pestvidéki fogházban, Kistarcsán tartották fogva, majd Auschwitzba deportálták.

Prém Margit, a polgári és kereskedelmi tagozat igazgatónője szinte teljesen egyedül maradt. Nem élt már J. Macdonald Webster, az itt folyó tevékenység legfőbb támogatója, a misszió egykori budapesti lelkésze sem, aki annak idején a pályakezdő tanítónőben meglátta az elhivatott pedagógust, és akinek javaslatára az anyaegyház 1910-ben Prém Margitot nevezte ki az akkor megnyíló polgári iskola élére. A hazájába később visszatérő lelkész a skót egyház kontinentális és missziós bizottságának főtitkáráként választotta 1932-ben a jelentkezők közül Jane Haininget a budapesti internátus vezetőjének. Ravasz László püspök az 1942. november 19-én tartott közgyűlésen emlékezett a különleges személyiségű Websterre: „14 évig élt közöttünk, megtanult magyarul, nemcsak prédikált, de műveivel a magyar egyházi irodalmat is gazdagította. A skót polgári iskola megszervezésével a budapesti reformátusságot egy szép intézménnyel ajándékozta meg. [...] Alig két emberöltő alatt államaink kétszer üzentek hadat egymásnak, de az a barátság, ami Macdonald Webster urat és skót atyafiait a református magyarokkal egybefűzte, túlélte minden világégést, mert Krisztusra fundáltatott; igazság volt benne és tiszta szeretet.”

1944 júliusában Prém Margit a zebe-gényi nyaralóban időzött. A posta a Hargita-domb 4. szám alá irányította a Vörösmarty utcai szolgálati lakására címzett lapokat és leveleket. 1944. július 6-án egy fedelet és biztonságot kereső ismerőstől, talán egy kollé-

ganőtól(?) érkezett lap Erdőbényéről: „Kedves Margit, leveledet és a pénzt megkaptam és nagyon szépen köszönöm minden fáradozásodat és hogy leveledben értesítettél azokról, amik engem érdekelnek. Sajnos a vasárnapi és hétfői támadás óta nem tudok semmit az ismerősökről, pedig éppen ezek voltak olyan közel a mi utcánkhoz. Azt már tudom, hogy a Bethesdába nem mehetek, megírták. Most Óriszentmiklósról próbálok menni, ha lehet, még nem kaptam választ. Ott van az özvegy lelkésznek otthonuk. [...] Még egyszer köszönöm fáradságodat és Isten oltalmába ajánlva Benneteket, szeretettel ölel Piroska.” Július 20-án újabb lap tudatta, hogy: [...] zárándoklásom egy újabb állomáshoz értem. Itt vagyok az özv. lelkésznek otthonában, az a címem is. Tele van menekültekkel, Benkő István [egyházi író, szerkesztő, rákospalotai] lelkész is itt lakik a családjával, csak nappal jár be. Lelkésznek csak 5 van itt. Itt is nehéz, há-

J. Macdonald Webster 1935-ben, Budapesten

borús viszonyok vannak, de azért örülök, hogy a célnál vagyok, nyugóponton, saját kis szobámban. [...] Kértem Fazekasnét küldje el nekem a legszükségesebbeket. Téged is megkérlek légy szíves csinálj egy postacsomagot. [...] A költségeket vond le a nekem küldendő összegből, és kérlek, írd néhány sort a csomagba, hogy vagy, mi újság, hogy van Jean? Ki van még a Missióban?

Előre is hálásan köszönöm és Isten oltalmába ajánllak: Piroska”

Bár 1944 nyarán diákok és tanárok nem, csupán az igazgatónő és a személyzet lakott a Vörösmarty utcai iskola épületében, történt valami e falak között, amely esemény nemcsak Prém Margit, hanem később a kormányzó számára is kiemelt fontosságú információt jelentett. Az igazgatónő engedélyével a kiürült Skót Iskolába 1944 júliusának végén irodát nyitott a Keresztény Zsidók Szövetségének Intézőbizottsága. Itt kereste fel Török Sándor író-újságíró (1904–1985), a szövetség ügyvezető alelnökét egy Bauer vezetéknévű ember, aki átadta számára az úgynevezett „Auschwitz-jegyzőkönyvek” magyar fordítását. A részletes dokumentumot két Auschwitzból megszökött rab, Walter Rosenberg és Alfred Wetzler készítette a megsemmisítő táborról. Török Sándor a jegyzőkönyvet Apor

Gizellán, a Vöröskereszt főápolónőjén keresztül eljuttatta Horthy Istvánnéhoz, aki apósa-hoz, a kormányzóhoz továbbította azt.

Prém Margit tudta, hogy az iskola internátusának vezetőjét, legjobb barátnőjét Auschwitzba vitték. A jegyzőkönyvekből azonban azt is megérthette, hogy a diplomáciai próbálkozások ellenére a haláltáborból nem menthető, nem váltható ki senki, mert aki kiszabadulna, azonnal elmondaná, hogy a lágerben mi történik a foglyokkal.

A hivatalos dokumentumok szerint Jane Haining 1944. július 17-én halt meg Auschwitzban. (Két évvel korábban végrendeletet írt Budapesten, amelyet azonban csak 2016 szeptemberében találtak meg a skót egyház Edinburgh-i központjának tetőterében. A kézzel írott végakarat – amely ismeretlen úton jutott el Skóciába – felsorolja, hogy halála esetén mi történjen a tulajdonát képező tárgyakkal, rendelkezik a bundájáról, az írógépéről, az órájáról, és megnevezi, hogy a misszió személyzetének tagjai közül kik kapjanak holmija közül kisebb emléktárgyat.)

Prém Margit, az iskola igazgatója, akit nyugdíjba vonulását követően Ravasz László püspök 1941 végén visszarendelt az iskola élére és Magyarország hadba lépésére, azaz „a beállott különleges helyzetre való tekintettel”

A skót iskola internátusának lakói 1942-ben. A széken ülők között középen Prém Margit, mellette Jane Haining. (A sor szélén jobbra: Berényi Ágnes 1. elemista diák ül – interjúkat lásd a 28. oldalon)

ismét megbízott annak vezetésével, 1944 nyarára többségükben örökre eltűnt zsidó származású tanítványok és segítő kollégák nélkül maradt. Úgy érezhette önmaga, az iskola és hazája számára „Minden egész eltörött”.

A rokonok, barátok és kollégák döbbenten olvasták az augusztus 18-án kelt gyász-értesítőt, amelyben családja tudatja, hogy „Prém Margit a budapesti református skót polgári leányiskola nyug. igazgatója folyó hó 14-én, délután 5 órakor rövid szenvedés után, váratlanul elhunyt.” A feketekeretes értesítőn Máté evangéliumának 5. 8. sorai olvashatók: „Boldogok, akiknek a szívök tiszta: mert ők az Istent meglátják!”

Prém Margit halálát – a Rókus Kórházban kiállított hatósági bizonyítvány szerint – „ismeretlen altató mérgezés, agyvérzés” okozta.

A 60 esztendőskorában elhunyt pedagógust augusztus 22-én, ½5-kor református szertartás szerint búcsúztatták és helyezték örök nyugalomra az újpesti régi temetőben.

Dr. Nagy Sándor, a skót misszió korábbi lelkésze másnap levélben számolt be Ravasz László püspöknek a történekekről: „Kedves Főtiszteletű Uram! Tegnap délután temettük tragikus hirtelenséggel elhunyt Prém Margitot az újpesti temetőben. Ma újabb megdöbbentő hír érkezett hozzánk. A temetés ideje alatt a skót misszióban megjelent egy német katona [a felvett jegyzőkönyv szerint a német hatóságoktól érkező civil], s átadott barna pakkoló papírosban egy csomagot a jelenlévő [Szőke Lajos] iskolaszolgának (mindenki más Prém Margit temetésén volt abban az időben) s közölte, hogy a csomag Miss Hainingtől való,

aki július 17.-én meghalt. A csomagot egy hétig nem szabad felbontani. Ha addig nem jönnek érte, magunk rendelkezhetünk vele.

A mai napon [nagybaconi] Nagy Lajos [a skót misszió hivatalban lévő lelkésze] a svájci követséghez ment és ott bejelentette ezt a megdöbbentő értesülést. Ott már tudtak a dologról szintén, s már a külügyi képviselet formái között bővebb tájékoztatást kérnek Miss Haining elhunyt körülményeiről.

Értesültem, hogy megboldogult július 15-i kelettel még levelet írt Prém Margitnak, amely akkor érkezett, amikor Prém Margit már öntudatlanul vívta küzdelmét a halállal. Ennek a levélnek a vonásai igen kuszálnak látszanak – az elmondás szerint – s valami nagyon zilált lelkiállapotra mutatnak.”

Egy héttel a történetek után, 1944. szeptember 1-én, a csomag felbontásakor jegyzőkönyvet vettek fel. A csomagban „[...] a következő, Miss Haining tulajdonát képező tárgyakat találták: befőzési ételreceptek angol nyelvű szövege, magánlevelezés, fényképek, vásárlási könyv, az intézet vásárlási könyve, és egy Weymouth fordítású angol Újtestamentum. Ezeket a tárgyakat akkor vitték el, amikor Miss Haininget. Fent előadottakat aláírásunkkal igazoljuk:

Szőke Lajos [pedellus], Bloch Ignác (Budapest, VII. Akácfa u. 59. II.5.), [az épületben tartózkodó 101/302 kiegészítő munkásszázad tagja]. Előttünk: Schuber Ilona, Bokor Róza [tanárnők], Dr. nagybacsoni Nagy Lajos [lelkész].”

Prém Margit sokszínű pedagógiai, egyházi, kulturális és karitatív tevékenységéhez hozzátartozott, hogy élete végig kapcsolatban

A Prém-lányok – Irma, Margit és Ilona – mindhármán a pedagógus pályát választották

Prém Margit, a budapesti skót iskola igazgatója és Jane Haining, az internátus vezetője, akit 1997-ben a „Világ Igaza”-i közé választottak

állt szeretett városával Újpesttel, ahol felnőtt, s ahonnan diákként elindult. Családtagjai is éltek itt, de rendszeresen látogatta például az Újpesti Szegény Gyermekkorház betegeit is. Az intézmény egyletének 1925-ben kiadott évkönyve megörökíti, hogy „December 24-én megtartottuk a karácsonyi ünnepélyt. A kis betegek örömtől repeső szívvel gyönyörködtek a karácsonyfa ragyogó fényében és a nemes-szívű emberektől származó ajándékokat hálá-san vették át. Prém Margit úrhölgy szívre szóló beszédet intézett a kicsinyekhez, Boglár Anci kisasszony pedig művészi hegedűjáté-kával gyönyörködtette a jelen voltakat”. Margit egy alkalommal a beteg gyerekek javára 50.000 koronát adományozott, 1938. évi már-cius hó 31-én pedig az egyesület közgyűlése választmányi rendes taggá választotta.

Prém Margit az 1941-ben önállóvá vált Újpest-Újvárosi Református Egyházközségnek is alapító tagja volt. Ravasz László püspök javaslatára, a gyülekezet a svájci tanulmány-útjáról nem sokkal korábban hazatért rákos-palotai beosztott lelkészt, dr. Gyökössi Endrét (1903– 1997) hívta meg vezetőjének.

Prém Margit nem hagyott írásos vég-rendeletet, de 1945. november 24-én, a dr. Kozányi Pál budapesti közjegyző vezette ha-gyatéki tárgyaláson jegyzőkönyvben rögzítet-ték, hogy az „örökösödésre hivatva vannak a halálesetfelvétel adatai szerint végrendelet és leszármazottak hiányában törvényesen oldalági örökösödés jogcímén örökhagyónak testvérei:

1/ Prém Ilona Bánóczy Béláné buda-pesti (II. Kapy utca 5. szám és 2./ Prém Irma Séllyei Fröhlich Ferencné rákospalotai, Po-

zsonyi u. 45. sz.) lakosok. Örökhagyónak a törvényes alaki kellékekkel nem bíró, de az érdekeltek által érvényesnek elismert szóbeli végrendelete alapján hivatva van az örökösö-désre az Újpesti Újváros Református Egy-házközség [...]”.

Prém Margit ugyanis a gyülekezetre hagyta az „újpesti 394. sz. tkvi betétben 2861/1. 281/2., 2862/1. hrsz. alatt felvett, [At-tila utca 118. szám alatti] ingatlant azzal a kötelezettséggel, hogy az egyházi célokra és pedig kultúrház céljára használandó, el nem idegeníthető, meg nem terhelhető és táblával jelölendő meg, hogy az »Prém Margit ha-gyatéka szülei emlékére«”.

A néhány évvel korábban alakult refor-mátus egyházközség – amely addig magán-házaknál tartotta az istentiszteleteket – Prém Margit, az adományozó jóvoltából immár otthonra talált. 1946. február 10-én az Újpest-Újvárosi Református Egyház jegyzőkönyvben rögzítette, hogy a „presbitérium tudomásul veszi az örökhagyó kikötését, arra elkötelezi magát s így – az örökséget elfogadja”. A ha-tározatot a Dunamelléki Református egyház-kerület nevében Ravasz László püspök 1946. július 25-én jóváhagyta.

Az adományozás a Prém nővérek, Ilona és Irma egyetértésével történt. Irma férje, Séllyei Fröhlich Ferenc az Újpest-Újvárosi Református Egyházközség főgondnoka volt, Ilona fia, Bánóczy Ferenc pedig építészként templomtornyot tervezett az egykori lakó-házra.

Napjainkban az épület homlokzatán Máté evangéliumának sorai olvashatók: „Jöj-jetek énhozzám mindnyájan”. A teljes idézet akár a skót iskolát vezető humanista pedagó-gus, Prém Margit jelmondata is lehetne: „Jöj-jetek énhozzám mindnyájan akik megfá-radtatok, és meg vagytok terhelve, és én meg-nyugvást adok nektek”. □

A szerző köszönetét fejezi ki a kutatásban nyújtott segítségért Mary Millernek, Jane Haining életrajz-írójának, Nagy Editnek, a Ráday Levéltár igazgatójának, Szigethy Jánosnak, az Újpest-Újvárosi Református Egyházközség lelkészének, Séllyei Andrásnak, valamint kiemelt köszönet Bánóczy Lídiának a Prém Margit-hagyatéka gondozójának.

Az Újpest-Újvárosi Református Egyházközség temploma az Attila utca 118. szám alatt

MAJLÁTH MIKES LÁSZLÓ

Költözések Újpestről Újpestre

Büszkén mondom, mint bőszi lokálpatrióta, hogy családjunk ősjúpesti. Anyai nagyanyám 1908-ban az Attila utcai elemi iskola mellett született, a gyönyörű szecessziós épületbe járt iskolába, ugyanúgy, ahogy később anyám, majd én is. (Egy kis közbevetés: strandra is mindketten egy helyre, a „Tungira” jártunk, mindkettőnk Csukor Laci bácsi tanított meg úszni, anyámat 1942-ben, engem 1962-ben.)

De még csak a 20. század első harmadánál tartunk! Anyai nagyanyámék, a dédszüllőkkel (Patoics család) együtt átköltöztek az Árpád út 48. alá, ahol dédnagyanyám lett a házfelügyelő. A kapualjban, egy sötét, nyirkos egy szoba-alkóvos lakásban később heten laktunk – máig sem tudom, hogy fértünk el: a dédszüleim, dédapám agglegény testvére – mindketten bronz- és rézművesek, 1912-től vasas szakszervezeti tagok és szociáldemokraták –, továbbá nagyszüleim (a Heringer család), az 1932-ben szintén Újpesten született anyám, s 1950-től már én is.

1950. május 2-án születtem az Árpád kórházban, anyám még 18 éves sem volt, nagyanyám vitte be őt szülni az 55-ös villamossal. A május 2. azért fontos nap, mert én 2-án hajnali kettőkor bujtam elő, és abban az évben minden május 1-jén született gyerek kapott 500 forintot az államtól. (Az átlagfizetés akkor 600 körül mozgott.) Apám ezért a késésért egy életen át „szidott”, viccesen, azt mondta, már a születésem sem volt jó ómen. Apámék világra jöttem előtt másfél hónappal, márciusban házasodtak össze a IV. kerületi tanács anyakönyvvezetője előtt. Nem volt nagy cécó, anyám ebédidőben, kék munkaköpenyben szaladt ki Angyalföldről, a „kiscsavar” gyárból, amelyet azért hívtak „kiscsavar”-nak, mert valahol volt egy „nagycsavar” is. Anyám gyors- és gépirónő volt a gyárban, apám egyetemista. A házasságkötéshez szükséges két tanút apám a lakásosztályon várakozók közül búvárkodta össze, egy-egy tízest ígérve a köz-

reműködésért. Az „esküvő” után anyám visszament dolgozni, apám pedig haza, megenni az „ünnepi” babfőzeléket.

Anyai nagyapámék, a Heringerek tizenhárman voltak testvérek, zömükből asztalos lett. Újpesten valaki vagy asztalos volt, vagy bőrsz. A Külső-Váci út annak idején végig a bőrgyáraktól bűzlött. Ma már sajnos egy sincs belőlük, (de legalább büdös sincs).

Apai nagyanyámék (Müller család) a Keleti pályaudvarhoz közeli Nefelejcs utcából, a pesti „Csikágóból” költöztek 1942-ben vidékre, pontosabban Újpestre, a Lőwy Izsák utca 8.-ba. A korszellemnek engedve, az utca később a Levente, a háború után a Ságvári nevet kapta, a rendszerváltáskor lett újra Lőwy utca Új-Pest első törvénybírójáról.

Apámnak és anyámnak 1955-ig nem volt önálló lakása, mindketten a szüleiknél laktak, én anyámmal és családjával. Árpád úti házuk minden évben, a régi, kifakult helyett kapott egy új vörös zászlót, amelyet ünnepekkor a kapu fölé kellett kifüggeszteni. A régi, fakult zászlóból, varrónő nagyanyám lábbal hajtott Singer varrógépén nyári napozókat varrt nekem, így homokoztam én a munkásosztály vörös lobogójában.

A szüleim végül a tanácsnál kisírtak maguknak a Lebstück Mária utca 46.-ban egy szoba-konyhás lakást. Sokaknak ismerős lehet:

A Patolics család 1924-ben

vécé a folyosó végén, fűtés vaskályhában, (ó, az az utálatos hamuzás!), vesszőkosaras szenes-trógerék, szénhordás a pincéből, TÜKER-alágyújtós, falikút, hidegvíz, a szokásos zöldvajsínű, üvegajtós, fiókos kredenc, két hokedli. Az újpesti szoba-konyhából kerültek apámék, most már velem együtt 1959-ben Angyalföldre, egy összkomfortos tanácsi lakásba: távfűtés, a Széchenyi-fürdőből kapott meleg víz, illemhely a lakásban, maga volt a csoda! A lakás egyszobás volt, apám, Mikes György humorista, a Ludas Matyi főszerkesztő-helyettese, a Rádiókabaré állandó szerzője és szereplője haláláig ebben a lakásban lakott. (Két éve avatták fel az emléktábláját a Tahi utca 52. számú ház falán.)

Jómagam 1974-ben visszatértem kedvenc Újpestemre, egy újpesti lányt vettem el, aki itt született 1949 novemberében. Mindig cukkolom, hogy ő vidéken, Újpest városában született, én már '50-ben a főváros IV. kerületében. Vajon milyen foglalkozást űzött feleségem apja és nagypapja (a Jaksa és a Majláth család)? Az egyik épületasztalos, a másik műbútorasztalos volt. A nagypapa aktívan szervezte a sztrájkokat, ezért ki is rúgták mindenünnen, apám mindig azzal heccelte az öreget, hogy azért szeretett sztrájkolni, mert akkor verhetette a blattot a Munkásotthonban. (Soha nem bocsátom meg, hogy a patinás épületet, amely az újpesti munkások összeadott fillérjeiből épült 1909-ben, a lakótelep építése miatt lebontották.)

Anyai nagyapám 1942-ben belépett a kommunista pártba, de ép bőrrel megúszta. A háború után a Házfelügyelők Szakszervezetének titkára, majd az Orion párttitkára lett.

A Jaksa család 1938-ban

Itt gyártották a Néprádiókat, amelyeken csak a Kossuthot és a Petőfit lehetett hallgatni. Az Orion 1952-ben nem teljesítette a Néprádióra kirótt tervgazdálkodási előírást, de nagyapám eszes volt, a rádiók üres fadobozát vitette be a raktárba, amit a minisztériumi ellenőrzés nem vett észre. Anyai nagyapám 1956-ban kiábrándult a rendszerből, s visszament asztalossegédnek bátyja „maszek” újpesti műhelyébe.

Mozgalmár család volt a miénk! Apósom 1937-ben lett az illegális KMP tagja, '42-ben lebukott, hat évre ítélték. Sátoraljaújhelyre került, 1944 márciusában részt vett a nevezetes börtönlázadásban és kitörésben, emiatt bevágták egy nyugat felé menetelő büntetőszázadba. Apósom egy megfelelő pillanatban katonaszökevény lett, majd szovjet hadifogságba került, de onnan is sikerült meglépnie.

Miután 1974-ben költöztem Újpestre, a feleségem nagyanyjának új másfélszobás lakásában laktunk hárman, a Munkásotthon utca 70-72.-ben. Némi szülői anyagi segítséggel léptünk tovább a Virág utca 17. számú ház 10-dik emeletére, egy két és félszobás panelba, s úgy éreztük magunkat, mint a hercegek, grófok és más burzsoák. A ház rossz fűtési rendszere miatt mi a 10-diken izzadtunk, míg a földszinti lakók két mackófélsőben fagyoskodtak. Itt született a fiam 1980-ban. A Nyár utcába járt bölcsibe, oviba, általánosba és a káposztásmegyeri Babits Gimnáziumban érettségizett. Testvére nem lett, sok más fiatalhoz hasonlóan, négy éve Londonban él, interneten tartjuk a kapcsolatot. Eközben mi átköltöztünk egy nagyobb lakásba, a piac mellé, a Szent István tér 16.-ba. Lakásunk a lángososra nézett, ha hajnalban kinyitottam a szobaablakot, hogy friss levegőt szippantsak, fokhagymás lángos illatát hozta be a szél. Innen menekültünk mai lakásunkba, a József Attila utca 18.-ba, ahol béke és nyugalom honol. A házunk közvetlenül a zsinagóga mellett épült, ablakunk a zsinagóga kertjére néz, és évente az erkélyről hallgatjuk a kántorhangversenyt.

Nagyanyám velünk költöző öreg Singer varrógépe jelenleg tévéállványul szolgál az ebédlőnkben, a fiókjában lapulnak 1929-ből a részletfizetést igazoló csekkek, hátha egyszer Singer úr számon kéri majd. □

BUZNA FERENC

Gyermekkorom Újpestje

A dunakeszi műhelytelepen születtem 1926. május 27-én, azon a napon, amikor hivatalosan megnyitották a MÁV Dunakeszi Főműhelyt.

Szüleim 1927. szeptemberében, tízévi törlesztésre megvették Károlyi István gróf telekeladási pénztárától – négyszögölenként 4 korona és 4 és fél aranykorona, összesen 754 ezer korona értékben, részletre – a rákospalotai illetőségű 7444. betéti számú 54489/6. helyrajzi számú, 185 négyszögöles házhelyet. A villasort – ahogy annak idején nevezték – 1929-ben dr. Semsey Aladár polgármester-sége idején csatolták el Rákospalotától Újpesthez.

A rákospalotai műhelytelepről 1931-ben költöztünk az újpesti családi házba; ettől az időtől számítom magam újpestinek. Emlékezetem szerint a második világháború végéig ezen a területen csak a Bajza utca páros oldalán álltak házak. A Rákosi Jenő (ma: Lahner) utca például még teljesen üresen nyúlt végig, az ún. „pamutházaknak” nyoma sem volt.

A kertvárosi rész mögött, a Fóti úton túl már csak az U.R.A.K. sportpálya terült el, a Szilágyi utca után a Fóti út már földút volt. Az Eperjes, Iglói, Lócsey, Brassó és a Táttra utcákon csupán néhány ház állt, utána már a megyeri lóversenypálya következett. Apám, a MAV tisztviselői állása mellett, másodállásban eladóként dolgozott a lóversenypályán. Az így megnövelt jövedelméből tudták törleszteni a felvett hitelt és később fizetni a 20 pengős tandíjunkat.

Számomra nagy változást jelentett a költözés, hiszen egy kertes házba kerültem. A szüleim nem engedtek ki az utcára. Egy nagy akácfatuskóból csináltak nekünk hintát és gyűrűhintát, hogy a bátyámmal bent játszassunk az udvaron.

Családi kísérettel, természetesen gyalogan jártunk be egészen az Árpád útig. A Corso mozi mellett volt az „51-es csokolá-

déház” nevű üzlet, amelynek a kirakata előtt mindig meg kellett állnunk. Együtt néztük a kirakatban a körbe futó villanymozdonyt. Ha apámnak volt egy kis pénze, akkor 6 fillérért, vagy 10 fillérért vett egy kis csokoládét számunkra. A boldog gyermekkor egészen 1932-ig tartott, akkor íratlak be az első elemibe.

Rákospalotára, az Erzsébet utcai iskolába kerültem, mert a szomszéd házban lakott Rónai bácsi, az ottani iskola igazgatója. Reggelente végig gyalogoltam az akkori Rákosi Jenő utcán, aztán átkeltetem az Újpest–Rákospalota felüljárón, majd tovább haladtam az Erzsébet utcáig. Rendszeres sétám során feltűnt, hogy a vasútállomás végénél, a Szilágyi utcánál, a páros oldalon egy gyönyörű villa áll. Később megtudtam, hogy a ház Semsey Aladáré, Újpest polgármesteréé. Mindennap kétszer ott mentem el előtte, nemcsak addig, amíg Palotára jártam az elemi iskolába, hanem éveken keresztül, mert ugyanezen az útvonalon mentünk a bátyámmal a vasútállomásra és onnan vonattal Vácra, a piarista gimnáziumba, majd haza. Kezdetben édesapám is velünk utazott. 6.40-kor szálltunk fel és 40 perc alatt értünk Vácra.

A Semsey-villával szemben, a másik oldalon földszintes, szoba-konyhás házak álltak, amelyek pincéjét a Brunovszky vendéglő borpinceként használta.

A vasútállomás környékén nagy volt a forgalom. Fót felől nagyon sok paraszttasszony érkezett, akik az otthon termelt árujukat hozták, a legtöbben tejet. Sokszor láttam, hogy fináncok várták a leszállókat, megnézték fokmérővel, hogy a tejben mennyi a zsiradék, és ha nem felelt meg az előírásoknak, a tejet azonnal kiöntötték a csatornába. Így vigyáztak arra, hogy megfelelő minőségű áru kerüljön az újpesti piacra.

A piac sarkán egy hídmérleg állt, ami arra szolgált, hogy a parasztkocsik tulajdonosai, lemázsált portékájuk után piachérletet fizessenek. Rengeteg lovaskocsi volt; hajnalban indultak, hogy korán érkezzenek és jó

helyet kapjanak. Megrendelés esetén, pl. paradicsom-befőzés idején az árusítás végeztével haza is szállították az árut, így a vevőknek nem kellett cipekedni.

Gyerekkoromban a Lőrinc utca elején állt az ecetgyár, ott vásároltuk az ecetesszenciát, amit vízzel hígítva használtunk fel. A kenyeret hetente édesanyám dagasztotta és a Mátyás téri pékségbe vittük el kisütni.

A környékünkön még nem volt sem gázvezeték, sem csatorna, kizárólag a PHÓBUSZ Rt. villanyhálózata működött.

A mostani Farkas-erdővel egy magasságban, egy fahídon lehetett átkelni a Szilas-patakon és máris elértük az uradalom szántóföldjét. A mai Káposztásmegyer területén még ökrökkel és gözekével szántottak. Később az uradalom bérbe adta a szántókat a bolgárkertészeknek. A locsoláshoz petróleummotoros szivattyúval a Szilas-patakból vették a vizet. A legkülönbözőbb zöldségeket termelték itt. Fűles kosarakkal mentünk a kertészetbe, ahol kifizettük, majd hazavittük a magunk szedte friss terményeket.

A napjainkban Káposztásmegyer II.-nek nevezett városrész gyerekkoromban mocsaras, lápos terület volt. Olyan környezet, ahol fű, fa, virág nyílt, gyíkok, békák és vízimadarak éltek. A Farkas-erdő nyugati oldala, a Mogyoródi- és Csömöri-patak partvidéke ártéri rész volt.

A Fóti út északi oldalán, ahol ma a családi házas övezet és az Izzó-lakótelep található, hajdan a Károlyi-major terült el. A Baross utca sarkánál már akkor is óvoda működött és mellette állt a tüdőszűrő, amelynek

*A Semsey-villa – felújítás előtt – az 1990-es évek közepén
(Fotó: Zalka István)*

épületén még ma is látható Újpest címere. Itt volt a major bejárata. A földeken nagy hodályok terpeszkedtek. Nyár végén idejártunk dinnyéért. Az itt termelt dinnyébe, még a gyümölcsök növekedése elején, belenyomták a Károlyi-címert, amely a kifejlett dinnyéken is szépen látszott.

A Szent Imre herceg útjánál, a mai bar-kácsáruháznál helyén a Magyar Pamutipar futballpályája volt, mellette, az élelmiszer-áruháznál helyén egy tenispálya várta a sportolókat. Télen felöntötték vízzel, és korcsolyázni lehetett. Újpesten is működött a cserkészmozgalom, amelynek én is tagja lettem. A Csokonai utcai 169-es „Magorok”-hoz jártam, a katolikus legényegyletben gyűltünk össze. Egyenruhát viseltünk. Megtanították, hogyan töltsük hasznosan a szabadidőnket, kirándulni, táborozni jártunk és megtanultunk tüzet rakni.

A házunkkal szemben egy hatalmas térség terült el egészen a Szabadság térig, illetve a Hősök ligetéig. Erről a parkról nagyon sok emlékem maradt. A Szent Imre herceg útja, a Bajza utca, a Munkácsy utca és a Leiningen utca által határolt területen alakították ki, a Bajza utca sarkáról nyílt. Volt ott egy kis tó vitorlással, valamint az országzászló és egy szoborcsoport alkotta hősi emlékmű. A sétálóutakat murvával töltötték fel, bokrok, fák, padok nyújtottak kellemes pihenést. Mikor már nagyobbak voltunk, esténként idejártunk beszélgetni, ez volt a mindennapos kirándulóhelyünk.

1941-ben a szüleimtől kaptam egy 26-os, kockamintás biciklit, amely révén kitégult a város. A kerékpárt az Árpád úton, az Antal műszerésznél vásároltuk. (Az Antal műszerész mellett volt Gyak József kalapos mester üzlete, mellette pedig Bachman, a temetkezési vállalkozó.) A kerékpárommal bejártam Újpestet. Ahogy a Víztorony felé tekertem, fátélepek és asztalos műhelyek szegélyezték az utat. A téli kikötőnél a Dunából elkerítették egy részt, ez volt az UTE vízipóló „medencéje”. A Palotai sziget nem ért le a hídig, mint most, hanem egyenesen ki lehetett jutni a dunai nagyágra. A szigeten működött az Újpesti Evezős Egyesület, az UEE, ahol jómagam is kormányos négyesben és nyolcasban húztam a lapátokat. De az már nem a gyerekkorom, hanem az ifjúságom része volt. □

Újpesti úttörténet: A Vasút utcától a Görgey Artúr utcáig, 15. rész

Utunk a nyolcvanas évektől egyre több köztéri alkotással gyarapodott. A fa- és fémipari szakközépiskola (ma Újpesti Két Tanítási Nyelvű Műszaki Szakgimnázium és Szakközépiskola) Corvin utcai sarkán emeltek emlékoszlopot az újpesti középfokú faipari képzés 100. évfordulójának tiszteletére 1983. május 15-én. A faipari szakiskola tanulói által készített emlékmű később az 1987-ben átadott Kozma Lajos Faipari Szakközépiskola udvarára került át.

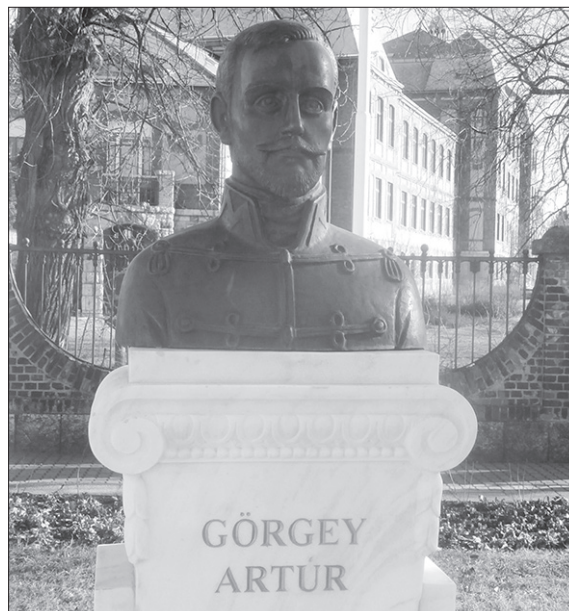
Helyére Kocsis Andor Fájdalmas anya című szobrát állították. Az alkotást eredetileg 1937-ben az akkor még nagyobb területű és parkosított Ferenc József (ma: Tanoda) téren leplezték le, innen a hetvenes években a Bajcsy-Zsilinszky (ma: István) út szélesítése miatt került át az István (ma: Szent István) tér északi oldalára, a mai Károlyi István utca felé kanyarodó villamosvágányok és a tér sarka közötti kis parkba. A metróépítéssel összefüggő városrendezés során a kanyarodó villamosvágányok elbontásával a szobornak is helyet adó kis park területe 1988-89-ben autóparkolóvá alakult, így a tovább „vándorló” Fájdalmas anya méltó környezetbe került utunk és a Corvin utca sarkán. 1992-ben megrongálták, helyreállítását követően 1994 szeptemberében állították vissza. 1998-ig díszítette utunkat, ezt követően az átmenetileg raktárba kerülő alkotást 2010-től láthatja újra Újpest közönsége a Városháza mögötti Trombita téren.

A műszaki szakiskola e meghitt „csücske” szinte kínálta magát arra, hogy legmég több helyszíneként adjon otthont utunk névadója, Görgey Artúr honvédtábornok újpesti emlékjelének. A fehérmárvány talapzaton álló bronz mellszobrot Gömbös László szobrászművész készítette, s 1998. augusztus 30-án az Újpesti Városnapok keretében avatták fel. Talapzatának két oldalán Görgey tábornok jelentősebb csatáinak helyszínevei olvashatók.

A szobor környezete azóta az 1848-49-es forradalom és szabadságharc egyik újpesti emlékhelyeként szolgál.

Utunk déli oldalán a Deák Ferenc utca felé eső, korábban szanált és azóta rendezetlen terület egy részén az önkormányzat egy emlékparkot hozott létre, melyet az 1956-os forradalom és szabadságharc 40., egyben a közársaság 1989. évi kikiáltásának 7. évfordulója alkalmából 1996. október 23-án avattak fel. A parkban az említett eseményről egy emlékmű tanúskodik, s a kerek évfordulót idézi a díszburkolattal ellátott kis tér körül ekkor ültetett negyven fa is. E hely azóta nem csupán hivatalos megemlékezések színhelye, a kihehelyezett padokon napozni vagy éppen tanulni vágyók is szívesen töltik idejüket.

Vele szemben, utunk túloldalán a Kiss Ernő utca torkolatánál álló háromszög alakú terecske még néhány évig kopár, gondozatlan maradt. Rendbetételét 2000 nyarán kezdték meg, ugyanis akkor kapott itt helyet Bay Zol-

A Corvin utca sarkán álló Fájdalmas anyát utunk névadója, Görgey Artúr honvédtábornok szobra váltotta

tán fizikus, egyetemi professzor bronz mellszobra. Az Egyesült Izzó kutatólaboratóriumának vezetője és 1944-1948 között a gyár igazgatója portréját szintén Gömbös László mintázta. 2000. július 23-i felavatását Bay Zoltán 100. születésnapja tiszteletére időzítették. A szobor talapzata mellett egy emlékkő hirdeti a professzor sikeres Holdradar kísérletével, a részecskeszámláló megalkotásával, valamint a fényméter kidolgozásával és nemzetközi elismerésével szerzett elévülhetetlen érdemeit. Ezzel együtt rendezték a kis teret is, díszburkolatot kapott utunk addig elhanyagolt szeglete.

Más emlékek is díszítik a Görgey Artúr utcát. A műszaki szakközépiskola főbejárata mellett az Újpesti Városvédő Egyesület 2000-ben egy emléktáblát állíttatott a munkájukkal és tehetségükkel Újpest fejlődését segítő akadémikusok tiszteletére, s ezt 2007-ben második tábla követte. 2009-től minden év őszén a helyi kulturális életet képviselő civil szervezetek az iskolával, valamint az Újpesti Vagyongazdálkodó Zrt.-vel közösen megkoszorúzzák a táblákat s megemlékeznek Újpest tudományos és szellemi életének naggyá tevőiről.

A nyolcvanas-kilencvenes évek fordulójára a nagymértékű villamosforgalom miatt jelentősen leromlott utunk villamospálya-állaga. Nem is csoda, hiszen a metrótámadást követően csúcsforgalmi időszakban három viszonylaton mintegy 2,5 percenként haladt át egy-egy irányba villamos, a 12-esen és a 14-esen is 10-10 db háromkocsis, a 11-es betétjáraton pedig 5 db három-, 1992 elejétől kétkocsis szerelvény volt beosztva. Az 1975-ben és kisebb részben 1976-ban lefektetett nagypaneles felépítmény felújítása a kilencvenes évek elejére halaszthatatlanná vált. 1992. szeptember 29-én látott hozzá a BKV Pályafenntartási Szakszolgálat a vágánycseréhez, melyet a Görgey Artúr utca teljes hosszban történő lezárása és a villamosforgalom Szent István téri megállótól kifelé való szüneteltetése mellett végeztek (itt egy ideiglenesen beépített váltó segítségével indultak vissza a villamosok a Lehel tér felé). Terelőútként az Árpád út funkcionált, erre jártak a 12V és 14V jelű pótlóbuszok. Előbbiek az átmenetileg kétirányúvá tett Szilágyi utcán és az aluljárón mentek Rákospalotáig, míg a 14V kocsijai a Rózsa utcán,

majd a gyors 20-as – mai 20E – vonalán értek ki Káposztásmegyerre, a Szilas-patak melletti végállomáshoz. (Ekkor még nem volt végig kiépítve a Szilágyi utca Főti út és Töltés utca közötti útteste.) A 47-es és 121-es buszok is módosított vonalon jártak: előbbi az Árpád úton és a Rózsa utcán át került, a 121-es pedig átmenetileg nem érintette utunkat.

Felújították a villamospálya alépítményét, és részben módosult a felépítménye. A végig nagypaneles rendszer helyett csak a Görgey Artúr utca 16. sz. épület keleti felétől a 83. és vele szemben a 84. számú házakig fektettek új nagypanel a hozzá való tömbsínnel, e pontoktól utunk végei felé betonba ágyazott talpfákra fektetett vályús síneket alkalmaztak. A sínuszalak mindkét oldala mellé a leerősítések fölött betontéglákat, a leerősítés nélküli helyeken nagykockakövet fektettek le. A sínuszalak belső fele melletti egy-egy sor betontégla-nagykockakő közötti részt aszfalttal töltötték ki, a külső oldalon pedig megmaradt a több évtizede ismert, ekkor sem jó állapotú kockakő burkolat. Felszámolták a Pamutgyár területére vezető iparvágányt, valamint az előtte lévő, és a Vécsey utcánál fekvő vágányátkötéseket. Mivel az új pálya építését őszi, csapadékos időszakban végezték, esős időben fólíásátrát emeltek az aktuális munkaterület fölé. November 11-től befejeződött a vágányzár, így a villamosok és az addig terelt autóbuszok újra eredeti útvonalukon közlekedtek tovább.

A kilencvenes évek derekán az utunk forgalmát is ellátó BKV az utazási szokások megváltozásával teljesítménycsökkentést hajtott végre. Ez érintette az erre járó 47-es autóbust, melynek hétvégi üzemét 1995 februárjától megszüntették, április elejétől pedig – a szintén csökkent kihasználtságú 121-essel együtt – kisebb befogadóképességű Ikarus 405 típusú autóbuszok jelentek meg. Júliustól augusztus végéig a 12-es villamos vonalán két kocsis szerelvények közlekedtek, s e rendszer megmaradt ősztől a hétvégi időszakban is, hétköznapi még továbbra is háromkocsis Tatra szerelvények látták el forgalmát. December 22-én utoljára járt a 11-es villamos, s a karácsonyi ünnepek elmúltával a 12-es, addigi Lehel téri végpontja helyett csupán Angyalföld kocsisínig „csonkítva” vitte utasait Rákospa-

lotáról. Ezt követően teljes mértékben a háromkocsis 14-es vált fő villamosjárattá a Görgeyn, a kétkocsis 12-es ezután háttérbe szorult. Az éjszakai villamosforgalmat 1997. július 22-től ideiglenesen autóbusz váltotta fel, amelyet 14É jelzéssel szeptember 30-tól véglegesítettek. A Kispest, Határ úttól érkező járat ekkor még csak kis szakaszon, az István és Kiss Ernő utcákon át haladt át utunkon Káposztásmegyer irányába, visszafelé a Rózsa utcánál keresztezte a Görgey utat.

1998-ban meghosszabbították a 14-es villamost Káposztásmegyeren, a Megyeri útig. Július 14. és 31. között a régi és új villamospálya összekötése alkalmával a vasútállomás előtti ív mindkét vágányát is teljesen átépítették a beton alapba ágyazott talpfás, vályúsínes, betontégla-nagykockakő-aszfalt burkolatosra. Itt az állomáshoz vezető iparvágány kiágazást, valamint a Szilágyi utcában a Vákuumtechnikai Gépgyárba tartó volt sín pár váltóját és a forgalmivágány összeköttetést is megszüntették. Az ideiglenes villamos-végállomás a Görgey Artúr utca 83. és 87. számú házak elé került, ahol a villamosok a MÁV-állomás irányú pálya mellett az úttest közepére helyezett beton járólapokból álló, két végén kivilágítható terelőbolyával ellátott peronhoz álltak be. Innen a 83. számú ház kapujával szemben ideiglenesen beépített váltón indultak vissza a 14-esek a Lehel tér felé. A Szilágyi utca felől érkező s a Szent Imre utca felé távozó pótlóbuszok az addigi Görgey Artúr utca 92. sz. üres telek előtti villamosmegállóban álltak meg. A buszról vagy éppen a vonatról átszálló utasok ekkor nagyrészt az úttesten hosszában gyalogolva jutottak el a villamosig.

Utunk környezete kilencvenes években csupán kisebb változáson esett át, nagyrészt konzerválódott az előző évtized során kialakult utcakép. Keleti végén az egykori Brunovszky vendéglő Vécsey utca felőli része működött még Brunó néven, s a következő 1994-es esztendő karácsonya hozta el a Görgey „innenső” zárásaként az István út és Deák Ferenc utca sarkának íves homlokzatú patinás épületében a Külvárosi Kávéház megnyitását. A kilencvenes évtizedben a 4. és 8. számú lakóházakat váltotta fel új épület, előbbi „kezdés előtt szervezendő” társasházba egy 1995 szeptemberi hirdetés szerint lakások és üzlet-

helyiségek voltak leköthetők. 1999 április elejére megújult a 10. számú lakóház: eltávolították a homlokzatot borító vadszőlőt, s földszinti lakását üzlethelyiséggé alakították át; az utca díszéül is szolgáló épület homlokzata teljes szépségében megmutatkozott.

A kilencvenes évek elejére a felszámolásra kerülő Magyar Pamutipar újpesti telephelyén a pamutgyár fokozatosan leállította termelését, a gyár területét értékesítette. Egy részének átépítése 1992 májusában kezdődött meg, hogy novemberben megnyílhasson a Bauwelt Lakásfelszerelési és Barkácsáruháza (a későbbi OBI). A pamutgyár Corvin utca felőli egykori raktárépületei egyikét is áruházzá alakították, a másikat a mellékük vezető iparvágánnyal együtt elbontották. Az iparvágány kapuja és használaton kívüli felsővezeték tartó oszlópa egy ideig megmaradt, utóbbit 1999 márciusa előtt emelték ki. Ez év telének elejéig a volt iparvágány-bejárat melletti téglakerítést utunkkal párhuzamos vonalúra falazták, és egy új bejárat nyitásával gépjármű eredetiségvizsgáló állomás nyílt a máig álló, kék színű volt iparvágánykapu mellett.

1991 júliusától felnőtt háziorvosi rendelő működött a Görgey Artúr utca 43. számú ház földszintjén, a korábbi gyermekrendelő helyén. A korszerűtlen körülmények között működő intézmény hét esztendővel később a Deák Ferenc utca 93/b. alatti új rendelőbe költözött, 1998 októberétől fogadták itt a háziorvosok pácienseiket. Átalakítását követően a régi rendelő azonban továbbra is az újpesti egészségügyet szolgálta.

(Folytatjuk...)

Villamos végállomás a Görgey úttestének kellős közepén, 1998 júliusában (Fotók: Krizsán Sándor)

Emlékezés a régi iskolára

Az 1935-36. tanév elején, talán augusztus utolsó napján három kislányt vezettek fel a szüleik a Budapesti Skót Misszió épületének lépcsőjén. Majd kinyílt az ajtó, és megjelent előttünk a drága Miss Haining mosolygós arca és a szemüvegen is átütő meleg tekintete. Amikor a szüleink a búcsúzkodás után eltűntek a függőfolyosó ajtaján, mi hárman igen szomorúan hajtottuk le a fejünket. Mariann nővérem nem sírt, de Somogyi Margit és én, Somogyi Erzsébet olyan hatalmas sírásba kezdtünk, amelynek sohasem akart vége lenni. [...] Miss Haining, kézen fogott bennünket és bemutatott a már ott lévő iskolatársaknak. Erre megszűnt a sírás, a gyermeki kíváncsiság lépett helyére, meg a dicsekvés: „az én anyukám is ebbe az iskolába járt, már az ő igazgató nénije is Prém Margit volt!” – Kilenc éves voltam ekkor, és megkezdtem a 4. elemi osztályt. [...]

Az Intézetben eltöltött három év alatt nagyon sokat tanultunk, művelődtünk. Pontosságra nevelt bennünket a „macskaasztal”. Ahová azok kerültek reggelizni, akik elkéstek az asztaltól. Jártunk színházba, moziba, kirándultunk a Hűvösvölgybe, barlangásztunk. Csetlettünk-botlottunk a Városliget korcsolyapályáján. Sokat olvastunk, rendszeresen írtunk leveleket haza. Az egyik héten németül, a másik héten angol nyelven imádkoztunk, hallgattuk az Igét. Csak úgy elrepült az első esztendő. Felhőtlen, boldog, öntudatlan gyermekév. Nevelőink, az Intézet szelleme olyan volt, hogy minden nap volt „karácsonyunk”. Valamiféle kis vagy nagy öröm mindig várt ránk. Szürke napjaink sohasem voltak, akárhogy beszükkült az udvar téglafarmájú „völgye” a párás, ködös őszi napokban. Mindennap sétáltunk, láttuk az Életet, de védettek voltunk. Karácsonykor szép ajándékokat kaptunk, mindenki olyat, amire vágyott. Én mindig játékot, mert játékos, eleven kislány voltam. [...]

Az első és második polgári osztályát már komolyabb növendékként kezdtem és, hogy az ÉLET túl a falakon egészen más, azt akkor

éreztem igazán, amikor az 1938-ban tervezett bécsi kirándulás az Anschluss következtében elmaradt.

[...] Az év végén elbúcsúztunk mi testvérek az Intézettől, tanárainktól, de még nem tudtuk, hogy ez a búcsúzás már végleges a mi számunkra. [...]

Már a Kecskeméti Tanítóképző és Leánylíceum növendéke voltam, amikor küldötként felkerültem Pestre, a Soli Deo Glória ünnepségre. Visszautazásom előtt éreztem, hogy fel kell keresnem azt a volt iskolámat, ahonnan annyi szépséggel, szeretettel, tudással bocsátottak el, amiből még most is élek.

A viszontlátás

Szorongással mentem fel volt Intézetem lépcsőjén. Fiatal voltam, alig 16 éves, nem tudtam még a félelmem igazi okát, a körülöttem megváltozó Világ ridegségét sem értettem. [...] Kipirult arccal léptem be az Intézet előszobájába. Miss Haining nyitott ajtó mellett dolgozott. Ő sohasem félt??? Pedig egyedül volt az épületben, rajta kívül senkivel nem találkoztam, azt hiszem, karácsony előtt szünet volt. [...] Nagy szeretettel ölelt át, sápadt volt, őszülni kezdett, és olyan volt a szeme, mintha sírt volna. Rövidre szabott időm volt a találkozáshoz, és ő is sietett, csomagokat készített, úgy emlékszem angol katonák számára. Amikor felajánlottam, hogy szívesen segítek a csomagok átkötésében, azt mondta, „Neked ők ellenségeid”. „Őket is várja otthon valaki” – mondtam, és most már együtt csomagoltunk. Sírtunk, amikor elváltunk egymástól, de még akkor sem gyanakodtam, nem ismertem a sorsát [...] De azt éreztem, hogy nem fogom többé látni, arra gondoltam, hazamegy ő is, mint Mr. Knight-ék [...]. Ő maradt, harcolt küzdött, hűséges volt és mártírhálált halt. Érte is égett a halottak napi mécses. Aztán még egyszer jártam az Intézetben anyósommal, Prém Irmával, aki az Iskola igazgatónőjének, szegény Prém Margit néninek, drága testvéreinek hagyatékát számolta fel. Ez már 1945-ben volt. [...] □

HIRMANN LÁSZLÓ

Görgey Artúr

A szabadságharc legendás tábornoka nem volt újpesti, de szobra áll városunkban, és hadai élen bizonyíthatóan megfordult itt.

Ósi köznemesi családban 1818-ban született a szepességi Toporcon. Középfokú tanulmányait Késmárkon folytatta, majd apja kívánságára a birodalom utászakadémiájának növendéke lett, katonatisztnak tanult. 1837-ben már hadnagyként szolgált a királyi nemesi testőrségnél, öt évvel később főhadnagyi rangban a Nádor huszárok tisztje volt. 1845-ben mégis leszerelt, hogy a tudománynak szentelje magát. Prágában vegyészeti tanulmányokat folytatott. Megoldotta a zsírsav-homológok szétválasztásának problémáját. De szíve haza húzta. Megpályázta a pesti műegyetemen megüresült kémiai tanszéki állást. Pesten szerény körülmények között élt, menyasszonya eljegyzésüket felbontotta. 1847-ben megörökölte nagybátyja toporci birtokát, így anyagi helyzete rendeződött, hamarosan megnősült.

Az 1848-as forradalom hozott változást az életében. A kormány felhívást tett közzé, tiszteket toborozva a felállítandó honvédsereg élére. Görgey lelkesen jelentkezett, századosi rangban vonult be. Hamarosan a miniszterelnök kabinetirodájába kapott kinevezést. A hadsereg fegyverekkel való ellátását szervezte, járt török földön, Bécsújhelyen és Prágában is. Saját fegyvergyár felállítására tett javaslatot. Az események azonban fordulatot vettek, a forradalom szabadságharccá terebélyesedett. A horvát hadsereg támadását követően a Csepel-sziget parancsnoka volt, őrnagyi rangban. Előőrsei elfogták az áruló Zichy Ödön grófot, aki kincsesládájával az ellenséghez akart szököni. Görgey hadbírósága kötél általi halálra ítélte. A radikális forradalmi döntés irányította Kossuth Lajos figyelmét a fiatal hadvezérre. (Görgey kezdetben valóban mutatott hajlandóságot a francia forradalmi hagyományok követésére. Ekkortájt kezdte vezetéknevét – Jókaihoz hasonlóan – y helyett i-vel írni).

Októberben már tábornok volt, hamarosan a hazánkra törő osztrák főerőket igyekezett feltartóztatni. Mikor a császáriak már a fővárost fenyegették, a kormány úgy döntött, hogy a védhető keleti országrészbe, Debrecenbe költözik. Görgey magára vállalta, hogy a Felvidék felé visszavonulva maga után húzza az ellenséget, tehermentesítve ezzel az új helyszínen berendezkedő kormányt és az országgyűlést. Budáról Pestre az épülő Lánchíd ideiglenes pallóin keltek át, majd seregével északra fordult. 1849 január első napjaiban – éppen 170 esztendeje – Újpest mai területén át vonult Vác felé, talán éppen azon az úton, ami a vasút felé vezetett, és ami ma az ő nevét viseli. Később írt emlékiratában (Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben) éppen csak, hogy megemlíti ezt a hadmozdulatot. „Az 1849. január 4-ről 5-re virradó éjjel főhadiszállásommal elhagytam

Görgey Artúr altábornagy portréja. Somogyi Győző festménye

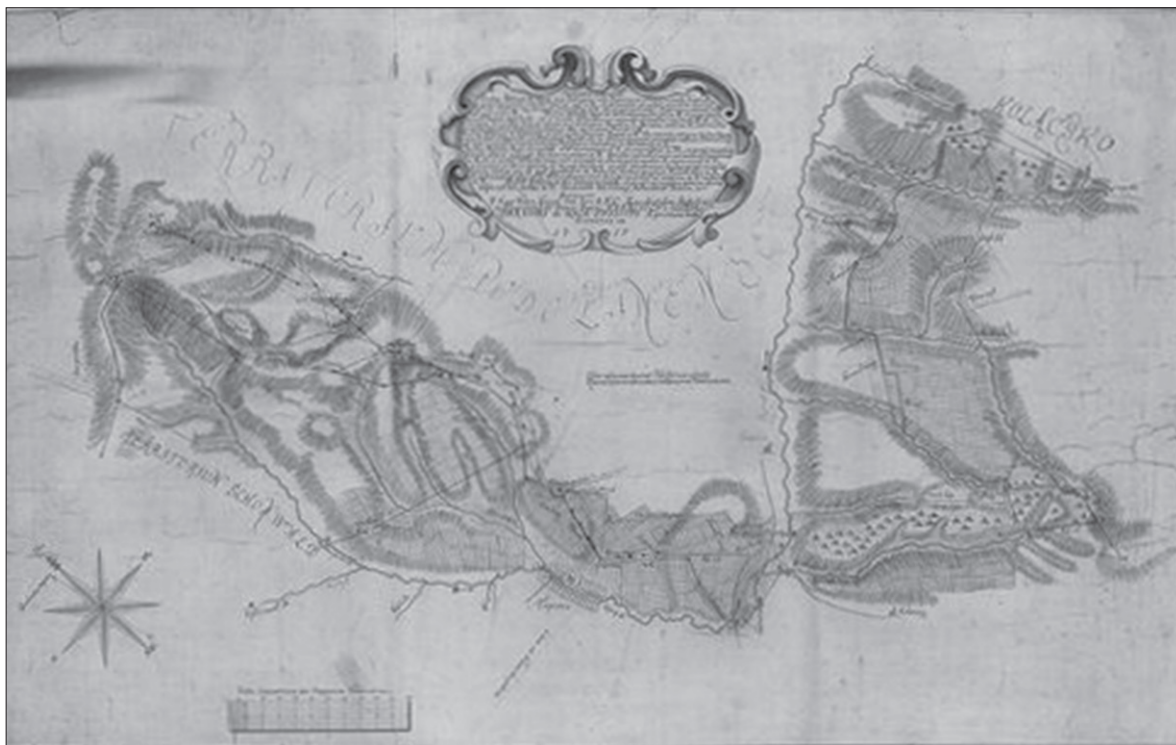
Pestet, és másnap Vácra értem.” Nem csodálhatjuk, hogy Újpest akkori területe nem hagyott mély benyomást benne. A hegyközségben néhány ház, szőlőföldek és egy határkocsmá lehettek csak tanúi Görgey átvonulásának.

Felvidéki hadjárata során elérte a bányavárosokat (ez a földrajzi név szerepel is újpesti mellszobrának alapzatán), eközben újszervezte, felszerelte hadseregét. Téli hadjáratát az USA West Point akadémiáján annak iskolapéldájaként tanítják, hogy egy visszavonuló hadsereg is ütőképes maradhat, sőt, fokozható is harci ereje. Mikor serege áttört a branyiszkói hágón és kijutott a Tiszához, megnyílt az ellentámadás lehetősége. Az alig harminc éves Görgey ekkor a honvédsereg főparancsnoka volt, és bár Kossuth bizalma átmenetileg megrendült benne, tisztjei követelésére mégis ő vezethette az áprilisban diadalt hozó tavaszi hadjáratot. Győzedelmes honvédserege Buda alá vonult, a várat május 21-én foglalta vissza az osztrákoktól. Ez volt a szabadságharc katonai tetőpontja. A fővezér szerénységét és önzetlenségét bizonyítja, hogy mind a legmagasabb katonai kitüntetést, mind a felajánlott gödöllői koronabirtokot visszautasította. Görgey sikereit a politikai vezetés váltotta eredményekre. A debreceni országgyűlés már áprilisban kimondta a Habsburg ház detronizálását. Ezzel a döntéssel a katona Görgey nem értett egyet, mert számolt a következményekkel. És valóban: Ferenc József az orosz cártól kért segítséget, így a magyar alakulatoknak az osztrák ellenség mellett a muszka hadakkal is szembe kellett szállniuk. A honvédsereg főparancsnoka arra tett kísérletet, hogy legyőzze az osztrák Haynaut, mielőtt Paskievics herceg orosz erői kibontakoznak. Hősiesen harcolt, több csatában is győzött, súlyos fejszebe ellenére csapataival maradt. A kétszeres túlerővel szemben azonban tehetetlen volt. Mikor tábornoktársai sorra vereséget szenvedtek, övé maradt az egyetlen ütőképes hadsereg. A temesvári csatavesztés hírére Kossuth átadta neki a főhatalmat és álnéven török földre szökött. Görgey reménytelennek látta a további harcot. „...helyzetünkben felszerelés nélkül, pénz nélkül [...] határozottan tagadom, hogy ellenállásunk tartós lehet; és szembe kell néznünk azzal a ténnyel, hogy a

háborúnak... folytatása tulajdon hazánkban – bűn” – írta atyai jóbarátjának, Csány László miniszternek. Ezért a fővezér úgy döntött, hogy leteszi a fegyvert, mégpedig orosz seregek előtt, hogy ezzel is hangsúlyozza, nem a Habsburg császár erői mérték katonai vereséget Magyarországra. A világosi síkon felsorakozott katonái utoljára kiáltották, „Éljen Görgey”! A vasidegzetű katona sírva borult lova nyakára. Biztos volt benne, hogy bitófán végzi, de tisztikara számára amnesztiát kért. „Talán elég lesz, ha egymagam leszek annak áldozatja” – írta Rüdiger orosz tábornoknak. A cár azonban közbenjárt érdekében, így bár tábornoktársait halálra ítélték, őt csupán internálták. Kossuth alighogy átlépte a határt, árulónak nevezte őt Vidinben kelt levelében, mely váddal ezt követően egész életében szembesült. Klagénfurtban, távol hazájától élt évekig. 1852-ben Lipcsében, német nyelven jelent meg kétkötetes emlékirata, amelyben leírta a magyar szabadságharc történetét. Idehaza a cenzúra nem engedte kiadatni, csak 1911-ben jelent meg, fivére fordításában. Gyermekai, Berta és Kornél már az emigrációban születtek. Görgey továbbra is figyelemmel kísérte a hazai politikai életet. A kiegyezés előkészítésének időszakában nyílt leveleket idézett III. Napóleonhoz, Deák Ferenchez és Kossuth Lajoshoz is.

Az Osztrák Birodalommal történő megegyezést követően rehabilitálták. Klapka György és számos más honvédevezér emlékiratban fogalmazták meg, hogy nem tekintik Görgeyt árulónak. Hazatérhetett, fivére visegrádi házában élt. Nyugellátást is kapott. Matuzsálemi kort élt meg, 1916-ban, 98 évesen Buda visszavívásának évfordulóján halt meg. A Nemzeti Múzeum előcsarnokában ravatalozták fel, a Kerepesi úti temetőben lelt végső nyugalmat. (Ferenc József uralkodó öt hónappal élte csupán túl.)

Újpesten élénken él Görgey emlékezete. 1998-ban emlékművet emeltek számára. Gömbös László szobrászművész alkotását a Corvin utca sarkánál lévő kis háromszögletű téren állították fel. A mellszobornál március idusán minden évben ünnepséget szervez az önkormányzat. Napjainkban az út is az ő nevét viseli, az az út, amelyen 170 éve hadai élén vonult Vác felé.

Toporc színezett vászon térképen, a Görgey család levéltárából, 1911-ből

Toporc, ahol Görgey Artúr meglátta a napvilágot, ma is létező község Szlovákia késmárki járásában, Késmárktól 17 km-re (Toporec). A felvidéki Szepesség ezen birtoka 700 éven át volt a Görgey család birtoka, a névadó Görgöczi együtt. A család őseinek még IV. Béla adományozta a területet, honorálva a tatárok ellen vívott háborúban tanúsított vitézséget. „Első ősük Arnold és a fiai még a szász grófok tisztjét viselték és a legnagyobb oligarchák voltak a lengyel széleken. Ez az Arnold csalogatta be a szászokat a néptelen Szepességre, de nem úgy, mint az erdélyi szászokat a hammelni patkánybűvölő. Ezek a szászok okosak voltak és nem imponált volna nekik a sípszó, – ígéret és kiváltságok kellettek nekik, – meg is kapták. Sőt magának Arnoldnak is adott a király, IV. Béla öfelsege egy kis földet, a Dunajec és a selyemvizű Poprád közti területet, mert az Árpádok gavallér királyok voltak, nem katasztrális holdakban mérték a földet, hanem egyik folyamtól a másikig. Arnold fiai hasonlóan vitéz emberek voltak, kivált Jordán gróf. IV. László ezeket is megemberelte egy faluval, Görgöczi.

Innen írták a nevüket.” (Mikszáth Kálmán). A településen már a késő Árpádkorban, 1292-ben templom épült. A Görgeyek 1580-ban iskolát is alapítottak, amit gimnáziummá fejlesztettek. Itt latin, görög és német nyelvet is tanulhattak a nebulók. A család a 16. században áttért a protestáns hitre. Görgey János elébb Thököly, majd II. Rákóczi Ferenc híveként harcolt a magyar szabadságért. A nagyságos fejedelelem Szepesvár parancsnokának nevezte ki őt, miután Lőcsét is elfoglalta. (A kuruckori szász Lőcse város és a Görgey család viszálya teremtett történelmi hátteret Mikszáth Kálmán Fekete város című regényéhez.)

A rebellis család elvesztette birtokát, amit csak Mária Terézia adott vissza nekik. A gimnázium, ami Toporcon működött, ugyan 1735-ben megszűnt, viszont a kastélyépület, ahol Görgey Artúr megszületett, egészen 1875-ig állt. A település megmaradt községnek, a 19. században mindössze 1400 lakosa volt. Fényes Elek ezidőtájt így írt a faluról: „Toporc, német-tót falu, Szepes vgyében, Podolinhoz nyugotra 1/2 órányira: 364 kath., 1088 evang., 25 zsidó lak. Kath. és evang. parochia”. □

A skót iskola életre szóló alapokat adott

Rostás Jenőné Berényi Ágnes kilenc éves korában került Újpestre; a háború után édesanyjával az Ósz utcában kezdtek új életet. Máig elevenen él benne, amit kisgyerekként átélt. Sok évvel később értelmiségi pályára lépett, és könyvtárosként, bibliográfusként rátalált valódi hivatására.

– *Milyen emlékeket őriz a kislány korából?*

– Két éves voltam, amikor 1938-ban az apám elhagyott minket, és legközelebb 8 évvel később találkoztunk. 1946-ban végül elváltak a szüleim.

– *Hogyan teltek a hétköznapijai?*

– Anyu három helyen is dolgozott, hogy meg tudjunk élni. A nagynéném nem vállalta az ellátásomat, ezért óvodába adtak, egy szörnyű helyre. Egy baráti házaspár említette, hogy gyakran látják az Andrássy úton

sétáló skót iskolás lányokat. Anyu elment a Skót Misszió Vörösmarty utcai iskolájába, beszélt Miss Haininggal, az internátus vezetőjével, aki felvett. Hatévesen, 1942 szeptemberében kerültem első elemibe. Ez volt az egyetlen iskola, ahová a reformátusok közé fölvettek zsidó lányokat is.

– *Az édesanyja hogy tudta vállalni a tandíj és az ellátás költségeit?*

– Miss Haining a családi körülményekre való tekintettel engedményt adott. Nagyon jó nevelést kaptunk és alapvető dolgokra megtanítottak, pl. rendben lerakni a ruhánkat és másnapra összekészíteni az iskolaszereinket. Hétköznaponként ebéd előtt oda kellett mennünk a tanári asztalhoz, és Miss Hainingnek elmondtuk angolul, hogy rendben mentek-e a dolgok aznap az iskolában, vagy sem. Ezután az ebédlő bejáratánál megmutattuk a kezünket, hogy tiszta-e a körmünk. A skót iskolában egy életre megtanultam, hogy alkalmazkodni kell a körülményekhez.

– *Hogyan teltek a hétköznapiok és az ünnepek a budapesti Skót Misszió internátusában?*

– Ebéd után minden nap elsétáltunk a Hősök teréig, néha bementünk a Ligetbe, és vissza. Az intézet az épület 3. emeletén volt, a tanárok egy része is bent lakott. A társalgóban írtuk a leckét, minden második vasárnap ott fogadhattunk vendégeket, minden első vasárnap pedig felnőtt kísérelővel kimehettünk. Emlékszem, vasárnap délutánonként Miss Hainingnél volt egy kis összejövetel, ahol hármásban teázta Nagybaconi Lajos lelkésszel és Prém Margit igazgatónővel. Mi, kislányok gyakran meglestük őket. Az ebédlő mellett nyíltak a hálótermek. A hálósobával szemben mindenkinek volt egy kis mosdója, ott mosakodtunk hideg vízben. A mosdók fölötti szekrényben tartottuk a fehérneműinket. Egyszer egy héten kádban fürödtünk. Emlékezetes számomra a karácsonyeste, akkor láttam először karácsonyfát. Az ebédlőben állt, gyönyörű volt, egész a mennyezetig ért. Dalos Dórával elcsentünk egy-egy szaloncukrot, de szerencsés-

Berényi Ágnes újpesti diáklányként, 1946-ban

re nem vették észre. Szenteste igazi angol vacsorát kaptunk, pulykát kelbimbóval – nagyon ízlett. Előtte Miss Haining egyenként szólított bennünket, és átadta az ajándékokat.

A karácsonyi szünetben én voltam az egyetlen, aki bent maradt, mert anyunak akkor is dolgoznia kellett. Tante Lise, az elsősök nevelőnője, aki gyönyörűen festett nyers porcelánra, magával vitt, amikor kiegészíteni vitte a munkáit. Érdekes, hogy ez a szigorú tanárnök akkor mennyire barátságos volt.

– *Milyen kapcsolat volt az iskola és az internátus között?*

– Az elemi 1-2. osztálya az épület földszintjéről nyílt. Az osztályunkban négyen voltunk bentlakók, a többiek otthonról jártak iskolába. A kicsiknek a polgáristák közül volt egy „kis mamája”, aki segített a leckeírásban. A zsidó hitoktatást rabbi tartotta, de vasárnap reggelenként az intézet imatermében, egy hónapban egyszer pedig a Fasori templomban református istentiszteleten vettünk részt. Második elemiben – akkor már háború volt – megkezdődtek a bombázások. Szörnyű volt, amikor éjjel kellett lerohannunk a pincébe. A német megszállás napján, 1944. március 19-én anyuval sétáltunk, de már aznap német tisztekkel találkoztunk. A tanévnek hirtelen vége lett, bizonyítványt se kaptunk... Március 20-án a vidéki gyerekek többségét hazavitték a szülők, csak néhányan maradtunk az internátusban. Április 5-én Miss Haining behívta a zsidó gyerekeket az irodájába és elmondta, hogy sárga csillagot kell fölvarrunk a kabátunkra. Sírva fakadtunk és ő is velünk együtt sírt.

– *Meddig maradhattak a lányok az intézetben?*

– Egyik reggel – ma már tudom, hogy április 25-e volt –, két német egyenruhás tiszt jött Miss Hainingért. Az ebédlő folyosójának az ablaka épp szemben volt Miss Haining szobájának az ablakával, ami a teraszra nézett. Emlékszem, ott álltunk és figyeltünk. Úgy 11 felé lehetett, hogy kiléptek és elindultak a teraszon a lépcsőház ajtaja felé. Mi meg hátul – volt egy hátsó ajtó is a lépcsőházra – odarohantunk és nagyjából egyszerre érkeztünk meg velük. Mentek lefelé a lépcsőn és mi ott sírtunk. Miss Haining hátra fordult és azt mondta: – Gyerekek ne sírjatok, ebédre itthon lesztek!. Soha többet nem láttam. (Amikor 40

évvél később megrendezték a skót iskola egykori növendékeinek első összejövetelét a miszsió imatermében, akkor tudtam meg, hogy Jane volt a keresztnéve és azt is, hogy Auschwitzba deportálták és megölték.) Amint elvittek, még abban az órában a tanárok összecsomagolták a gyerekek holmijait és mindenkit elkísértek a családjához. Engem a Nagymező utcába, az anyukám munkahelyére vittek.

– *Ági néni ekkor még mindig csak nyolc éves volt. Hogy vészelte át a következő hónapokat?*

– Hazamentünk a Gyömrői útra, ahol együtt laktunk a 13 éves unokanővéremmel és a nagynénémmel. Mi gyerekek ettől kezdve egész nap otthon voltunk egészen június közepéig, amikor csillagos házba kellett költözni. Anyu barátnőjével, Lili nénival és kislányával, valamint Irén nénival a Rózsa utcába költöztünk. Gyerekként ennek nem éreztük a terhét, játszottunk a gangon. Október 15-én a nyilasok átvették a hatalmat. A nyilas házmester szolt, hogy a 18 és 50 év közöttieket hajnalban elviszik, csomagoljanak össze. Amikor Lili néni kislányával reggel fölébredtünk, egyedül voltunk a lakásban. Mint később megtudtam, anyámék Irén nénival 4 hétig Csomádon sáncot ástak, utána az óbudai téglagyárba vitték őket. Onnan indult el a halálmenet Hegyeshalom felé. Anyunak Gönyűben sikerült megszöknie. Nagy szerencsével visszajutott Pestre és hamis papírokkal el tudott helyezkedni a Glóbusz Nyomdában, ami hadi üzemként működött. Egy albérleti szobát bérelt a Szinyei Merse és Szondi utca sarkán, de nem mert odavinni. Ezalatt én a csillagos házban voltam, ahonnan anyu megpróbált eljuttatni a Vöröskereszt gyermekotthonába. Egy barátnője eljött értem, vele indultunk el. Befordultunk a következő utcába, és anyu ott állt egy kapu alatt! Több mint egy hónap után találkoztunk, óriási öröm volt mind a kettőnknek, de nem maradhattunk együtt. Egy kolléganője, Zsuzsi néni elvitt a Vöröskereszt Mérleg utcai központjába, onnan két fiúval indítottak tovább a Vilma királyné útján lévő otthonba. Odabenn négyszázan voltunk gyerekek, ötven aludtunk egy ágyban és alig kaptunk enni. Végül anyu értem jött és kivitt Kőbányára. A Vaspálya utcában egy néni elvállalt, olyan volt, mintha a nagymamám lett volna. Egy idő után mégis el kellett mennem, mert a lánya egy lengyel gró-

fot akart elbújtatni. Elvittek valakihez, aki ki-kérdezett, és én őszintén elmondtam a származásomat. Másnap az illető visszavitt a nénihez és elmondta, hogy nyilas a sógora, ezért engem nem mer elvállalni. Akkor már nem tudtak velem mit csinálni, a néni odavitt a Glóbusz Nyomda elé, anyuhoz.

A főbérlok vidékre utaztak élelemért, anyu azt tervezte, hogy ha visszajönnek, megmondja, van egy kislánya. A lakástulajdonosok azonban nem tudtak visszajönni, mert az oroszok addigra bekerítették Budapestet. Az ostrom alatt végig ketten voltunk. Amit a lakásban találtunk megettük, de az utolsó két hétben éhezünk. Karácsony után le kellett költözni a pincébe. Valakitől kaptunk szárított kenyérhéjat és melaszt, ami borzalmas ízű volt. Az egyik lakónak gyanús lehettem, mert behívott, és megkérdezte, hogy el tudom-e mondani a Miatyánakot. El tudtam mondani, hiszen a református istentiszteleteken megtanultam. Akkor elengedett. A városban egyszer csak megszűnt az ágyúzás és csend lett. Január 18-án nagy dörömbölés hallatszott a kapun: megjöttek az oroszok.

Márciusban hagytuk el az albérletet. Anyu hagyott a tulajdonosoknak egy levelet, hogy Újpesten hol találjanak minket, mert a lakáskulcs nála maradt.

– *Hogyan kerültek Újpestre?*

– Anyám megismerkedett Szabados Sándorral, akinek az első felesége Auschwitzban halt meg. Ő lett a nevelőapám. Nem adoptált, hiszen élt az édesapám, de úgy tekintettem rá, mintha ő lett volna az. Újpesti volt, az Ősz utca 107.-ben lakott. 1947-ben össze is házasodtak anyuval, végre családban éltünk! A

Az Április 4. téri Általános Iskola 8. osztályosai 1950-ben. Az első sor közepén Kovács Sándorné igazgató és Koren Gizella osztályfőnök

négylakásos háznak az utca felé kellemes kertje volt, hátul pedig gyümölcsfák nőttek. Esténként Mariska néni locsolt, és isteni illat terjengett. 1947-ben elköltöztünk egy nagyon szép lakásba, az István út 31.-be.

– *Hol folytatta az iskolát?*

– A Viola utcai iskolába jártam, ami '45 tavaszán a Müller Bútorgyárban működött, mert az iskolában sebesült katonákat helyeztek el. Fölvettek a 3. osztályba, pedig szeptembertől áprilisig nem jártam iskolába; anyu tanított meg osztani és szorozni. A 4. osztály már rendes tanév volt. A skót iskolában szerzett alapokkal kitűnő tanuló lettem.

– *Újpesten új barátságok is születtek?*

– Az őszi nagy ünnepeken elmentünk a zsinagógába, ott megismerkedtem két lánnyal, Ländler Évával és Tisch (később Gábor) Györgyivel, akik a mai napig barátnőim. Együtt jártunk hittanra dr. Murányi Miklós főrabbihoz, aki nemcsak az imádságokat tanította meg, hanem a zsidó történelmet is. Újra működni kezdett a hitközség, megalakult a nőegylet, és a Friedmann-kör, amit Friedmann Dénesről, a holokausztban elpusztult újpesti főrabbirol neveztek el. Egy alkalommal nagy összejövetelt rendeztek tombolával, ahol megnyertem a főnyereményt, egy nagy fehér porceláneléfantot, ami a mai napig megvan.

– *Hol folytatta a tanulmányait?*

– A Kanizsai Dorottya Leánygimnáziumba jártam. Csodálatos iskola volt, remek tanárokkal. Sipos Lajos volt az igazgató, dr. Dániel Edit, az osztályfőnököm magyartanított, Darázs Rózsa néni pedig az angolt, kitűnően. Azokat a dalokat, amiket tőle tanultam, a mai napig nem felejtettem el. Akkoriban még 8 osztályos gimnáziumba jártunk, de ez a jólét mindössze másfél évig tartott.

– *Mi történt másfél év múlva?*

– Bevezették a 8 osztályos általános iskolát. Leraktak minket az 1. emeletre, a korábbi polgáriba, abból lett az általános iskola felső tagozata. Összekeverték a diákokat és gyenge volt a tantestület. 1950-ben végeztem, utána visszairatkoztam a Kanizsayba – ami akkor már 4 osztályos gimnázium volt –, de már nem éreztem olyan jól magam. A barátaim közül többen az élelmiszeripari technikumba jártak, és azt mondták, hogy az az iskola maga a Paradicsom. Hívtak, hogy menjek át hozzájuk. Anyu nem

akarta hagyni, de akkor már az Élelmiszeripari Minisztériumban dolgozott és a kollégái rábeszéltek, hogy engedjen, mert az érettségi mellé szakmát is kapok. Az 1. félév után már láttam, hogy ez az iskola nem nekem való.

– Számos megpróbáltatás után végül érettségipályára került. Hogyan sikerült váltania?

– Érettségi után dolgoznom kellett. Az óbudai szeszgyárba helyeztek segédmunkásnak, 3 műszakba. Az igazgató nem akarta elismerni a technikus végzettségemet. 3 hónap után sikerült átkerülnöm az Unicum Likörgyár laboratóriumába, 2 műszakba. Sokszor eszembe jutott, hogy ha gimnáziumba mentem volna, már rég egyetemre járnék. 1960-ban megjelent az újságban egy hír, hogy egyetemi előkészítő elvégzése után azok is jelentkezhetnek a bölcsészkarra, akik technikumban érettségiztek. Akkor már több éve férjnél voltam, megvolt Gábor fiam is, aki 1959-ben született. A férjem, Rostás Jenő – akinek szörnyű fiatalkor jutott, és éppen befejezte kényszerűen megszakított egyetemi tanulmányait – azt mondta, hogy természetesen tanuljak tovább. Nagy kedvem volt hozzá! A Cukor utcába jártam előkészítőre; hetente kétszer 5-től 9-ig tartott, de szinte repült az idő. A likörgyár igazgatója támogatott, és aláírta a továbbtanulási papíromat. Történelem–magyar szakon végeztem, és szerettem volna könyvtárban dolgozni. Erre várnom kellett, majd 1963 őszén megkerestek a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtártól, hogy van egy státusz és fölvennének. Először az óbudai könyvtárba kerültem, januárban pedig áthelyeztek a Sallai Imre utcai gyerekkönyvtárba. A pedagógiai végzettségem miatt javasolták, hogy gyerekkönyvtárban dolgozzak. 11 hónap után behívtak és felajánlották, hogy a József Attila Lakótelep akkor nyíló gyerekkönyvtárának legyen a vezetője. Nagy örömmel vállaltam. Sok fiatal házaspár és nagyon sok gyerek lakott a környéken. Igyekeztem olyan foglalkozásokat tartani a gyerekeknek, hogy jól érezzék magukat. 2 hónap alatt több mint 2000 gyerek iratkozott be hozzánk. Amikor 1965-ben Révész Ferenc igazgató kijött megnézni a könyvtárat, látta, hogy üresek a polcok, mert a könyveket mind kikölcsönözték. Azonnal kiutalt 20 ezer forintot beszerzésre, ami akkoriban óriási

pénz volt! 1970-ben meghirdették a „Kiváló könyvtár” pályázatot, amit a mi gyerekkönyvtárunk nyert. 1972-ben megszületett Péter fiam, aki mellett már nem tudtam vállalni a heti többszöri hosszú műszakot.

– Ekkoriban még Újpesten laktak?

– Miután férjhez mentem, szeretnénk volna önálló lakásba költözni, de Andrásfi Gyula, az akkori tanácselnök azt mondta, Újpesten erre nincs lehetőség. 1958-ban költöztünk a Guszev (ma Sas) utcába, egy irodából átalakított lakásba, de anyu még tíz évig az István úton lakott. 1968-ban egy hármascserével jött el, mert attól félt, hogy lebontják a házat és lakótelepre kerül. Végül a sarkon, egy házzal a mienk előtt megállt a bontás.

– Ági néni később a könyvtári világ egy különleges területére került...

– Szerettem volna helytörténettel foglalkozni, ezért beadtam a kérelmemet a Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményébe. Ismerkedni kezdtem a gyűjteménnyel, ahol a védett könyveket, ősnymtatványokat, első nyomdatörténeti anyagokat lakat alatt őrizték. Gyarapítással és a bibliográfiai feldolgozással foglalkoztam. Komoly kutatók jártak hozzánk, nagyon érdekes munka volt. A pályám vége felé átmentem a Széchényi Könyvtárba, ahol retrospektív irodalmi bibliográfiát szerkesztettünk dr. Pajkossy Györggyel. Közben 1990-ben, 59 évesen meghalt a férjem. A halálát a mai napig nem tudtuk kiheverni, mert rendkívüli ember volt. Művelt, okos, aki szeretett és nagyon segített. Nem volt kétség afelől, hogy továbbra is dolgoznom kell, és szívesen is csináltam. A nagy fiam már közgazdászként dolgozott, a kisebbik akkor érettségizett és egyetemre készült. Fel sem merült bennem, hogy ne tanuljon tovább. Végül 1996-ban mentem nyugdíjba.

– Újpesterrel, az újpestiekkel kapcsolatban maradt?

– Már csak a gyerekkori barátnőim és az emlékeim élnek. 3 éve Péter fiammal és Árminnal, az akkor tízéves unokámmal kimentünk, és megmutattam nekik, merre laktunk. Az István úti ház ma is megvan, de sajnos rossz állapotban. Két éve nyáron jártam Újpesten utoljára, amikor az Attila utcában fölavatták a skót iskola igazgatónője, Prém Margit emléktábláját. □

A küszöböktől az oromdíszekig, a kapubejárattól az erkélyekig sokféle egyedi érdekesség tűnhet fel mindazoknak, akik séta közben kíváncsiak megismerni Újpestet. Biró Endre könyvkiadó és nyomdász már több kiadványával igazolta személyes kötődését lakóhelyéhez. Ezúttal kalauzunkká szegődik és végigvezet a városon. Időben és térben egyaránt messzire jutva ismerjük meg a település épített örökségét. A már rég lebontott és a megmentett, megóvott lakóházak, műhelyek, templomok, iskolák és közintézmények néha olyan történeteket is felidéznek, amelyeket csak a lokálpatrióták ismernek. A fekete-fehér fotókkal illusztrált kötet egy színes múlttal és jelennel rendelkező város építészetéről mesél. Kiadta a BBS-INFO Kft. Hozzáférhető az újpesti Neogrady László Helytörténeti Gyűjteményben.

Minden labdarúgóklubnak megvan a saját stadionja. Újpestnek a Szusza Ferenc Stadion. Igaz, nem a kezdetek óta játszik itt a labdarúgócsapat – egyébként is csak 2003-ban kapott nevet –, hiszen az első években a pamutgyári mezőn, majd mintegy húsz évig a népszigeti pályán szorgoskodtak az UTE góllövői. A könyv a kezdetektől végigköveti, hogy mely területen űzte a lila-fehér színekben pompázó csapat (UTE, Újpest FC, Újpesti Dózsa) a népszerű játékot. Minden időszakból bemutat néhány mérkőzést, amely így vagy úgy, de meghatározó volt. A régmúltba repíti az olvasót, majd szép lassan elérkezik napjainkhoz, hiszen olykor-olykor a maiak is aratnak komoly győzelmeket, legendává téve ezzel magát a helyszínt, a stadiont is. A kötet az Aposztróf kiadónál jelent meg.

Madárgyűrzés a Farkas-erdőben

2018. december 28-án madárgyűrzési bemutatót tartott a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület helyi csoportja a Farkas-erdőben. A rendezvény az etetőkre látogató madarakat, a gyűrzést és annak eszközeit mutatta be az érdeklődőknek. A nagyszámú résztvevőt vonzó programon egy nagy fakopáncsot, valamint közel 80 szén- és kék cinegét gyűrztek meg a szakemberek.

Építészeti ankét

Január 26-án, az Újpesti Városvédő Egyesület ankétot szervezett az Újpesti Építészeti Tervtanács által tárgyalt, közérdeklődésre számot tartó helyi beruházásokról. Az Ifjúsági Házban Szesztai György Újpest főépítésze, Fáy Piros építésmérnök, Gilyén Elemér és Berkecz József okl. mérnökök az egykori újpesti vágóhíd műemléképületeiről, sportlétesítmények építéséről, a Károlyi István Városház központ fejlesztéséről és a Városház környezetének rendezéséről tartottak előadást. Az est házigazdája Iványi János okl. mérnök volt.

Emléktábla-avatás

Január 28-án a Rácz Gyöngyi Községi Központban táblaavatással emlékeztek dr. Rosner László Raoul Wallenberg és Újpestért díjas jogászra, az Újpesti Zsidó Hitközség egykori elöljárójára, az Újpesti Cigány Nemzetiségi Önkormányzat önkéntes szociális munkására, aki jogi és közigazgatási területen segítette a közösség tagjait. Emlékbeszédet mondott Molnár István Gábor, az ÚRKÖ elnöke, Szerdócz Ervin J. újpesti főrabbi és Csóka János Pál, az FRNÖ elnöke.

Újpesti civil szervezetek

Az Újpesti Helytörténeti Alapítvány (Adószám: 18040609-1-41) és az Újpesti Városvédő Egyesület (Adószám: 18080478-1-41) kéri olvasóinkat, hogy személyi jövedelemadójuk 1%-ával támogassák tevékenységüket.

Köszönetnyilvánítás

A Kadlecovits-család ezúton mond köszönetet mindazoknak, akik személyesen, telefonon vagy levélben részvétüket fejezték ki Kadlecovits Géza Újpest díszpolgára, lapunk alapítója elhunyt alkalmából.